

KONKURENTNOST POLJOPRIVREDNO- PREHRAMBENOG SEKTORA SRBIJE

Autori: Bojan Matkovski, Žana Jurjević,
Danilo Đokić, Teodora Tica Ilić, Sanja Džever

Istraživanje sprovedeno uz podršku Fonda za nauku
Republike Srbije, 10911, Potencijali za unapređenje
konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora u
funkciji održivog ekonomskog razvoja – POT4food.

Beograd, 2025. godina

Autori:

Dr Bojan Matkovski, vanredni profesor

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet u Subotici
Katedra za agrarnu ekonomiju i agrobiznis
e-mail: bojan.matkovski@ef.uns.ac.rs

Dr Žana Jurjević, docent

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet u Subotici
Katedra za agrarnu ekonomiju i agrobiznis
e-mail: zana.jurjevic@ef.uns.ac.rs

Dr Danilo Đokić, docent

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet u Subotici
Katedra za agrarnu ekonomiju i agrobiznis
e-mail: danilo.djokic@ef.uns.ac.rs

Dr Teodora Tica Ilić, docent

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet u Subotici
Katedra za finansije i računovodstvo
e-mail: teodora.tica.ilic@ef.uns.ac.rs

Sanja Džever, asistent

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet u Subotici
Katedra za trgovinu, marketing i logistiku
e-mail: sanja.dzever@ef.uns.ac.rs

Ova publikacija je sačinjena uz finansijsku podršku Fonda za nauku Republike Srbije. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovoran Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu i ta sadržina ne izražava stavove Fonda za nauku Republike Srbije.

KONKURENTNOST POLJOPRIVREDNO - PREHRAMBENOG SEKTORA SRBIJE

Autori:

Bojan Matkovski, Žana Jurjević,
Danilo Đokić, Teodora Tica Ilić, Sanja Džever

Izdavač

BIROGRAF Comp

Štampa

Birograf comp

Tiraž

100

Zemun, 2025.

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338.432:339.137(497.11)

338.439.02(497.11:4-6EU)

KONKURENTNOST poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije/ Bojan Matkovski ... [et al.]. - Beograd : Birograf comp, 2025 (Beograd : Birograf comp). - 40 str. : ilustr. ; 28 cm
"... rezultat... rada na projektu Fonda za nauku Republike Srbije POT4food..." --> reč autora. - Tiraž 100. - Bibliografija: str. 37-38.

ISBN 978-86-907323-6-4

1. Матковски, Бојан, 1989- [autor]

a) Прехрамбени сектор -- Конкурентност -- Србија

b) Србија -- Пољопривредна политика -- Европске интеграције

COBISS.SR-ID 183324681

Sadržaj

Uvod

1-2 str.

1. Poljoprivredno-prehrambeni sektor Srbije

3-8 str.

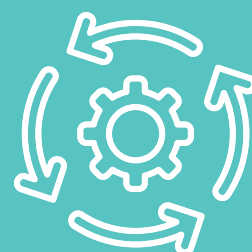
2. Analiza konkurentnosti

9-28 str.

3. Preporuke za kreatore politike

29-36 str.

Literatura

Uvod

Reč autora

Ovaj Strategijski vodič rezultat je rada na projektu Fonda za nauku Republike Srbije – **POT4food**, čiji je cilj unapređenje razumevanja konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije i pružanje praktičnih smernica kreatorima politika. Ova publikacija objedinjuje analitička istraživanja, institucionalne uvide i preporuke zasnovane na rezultatima istraživanja u okviru projekta, sa namerom da doprinese modernizaciji sektora i njegovoj boljoj pripremi za evropske integracije.

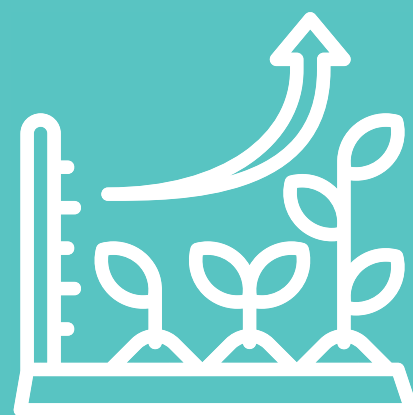
Vodič je strukturisan u **tri povezana poglavlja**. **Prvo poglavlje** obrađuje poljoprivrednu politiku Srbije u kontekstu procesa evropskih integracija i ostalih međunarodnih integracionih okvira. Prikazuje institucionalne izazove, usklađenost sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom Evropske unije, kao i ulogu CEFTA sporazuma, Svetske trgovinske organizacije i regionalnih inicijativa u oblikovanju politike. **Drugo poglavlje** donosi sveobuhvatnu analizu konkurentnosti, sa fokusom na strukturu poljoprivredne proizvodnje, produktivnost, stanje prehrambene industrije, spoljnotrgovinske performanse i ključne sektorske izazove. **Treće poglavlje** sadrži preporuke za kreatore politika, usmerene ka jačanju institucionalnih kapaciteta, unapređenju produktivnosti, modernizaciji proizvodnje i održivom pozicioniranju Srbije u evropskom i globalnom prehrambenom sistemu.

Vodič je pripremljen kao praktičan alat koji nudi pregled aktuelnog stanja, jasno identifikovane izazove i smernice za unapređenje sektora. Nadamo se da će preporuke doprineti jačanju otpornosti poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije i podržati procese koji vode njegovoj dugoročnoj konkurentnosti. Sve greške, propusti i nejasnoće u tekstu isključivo su odgovornost autora.

Autori

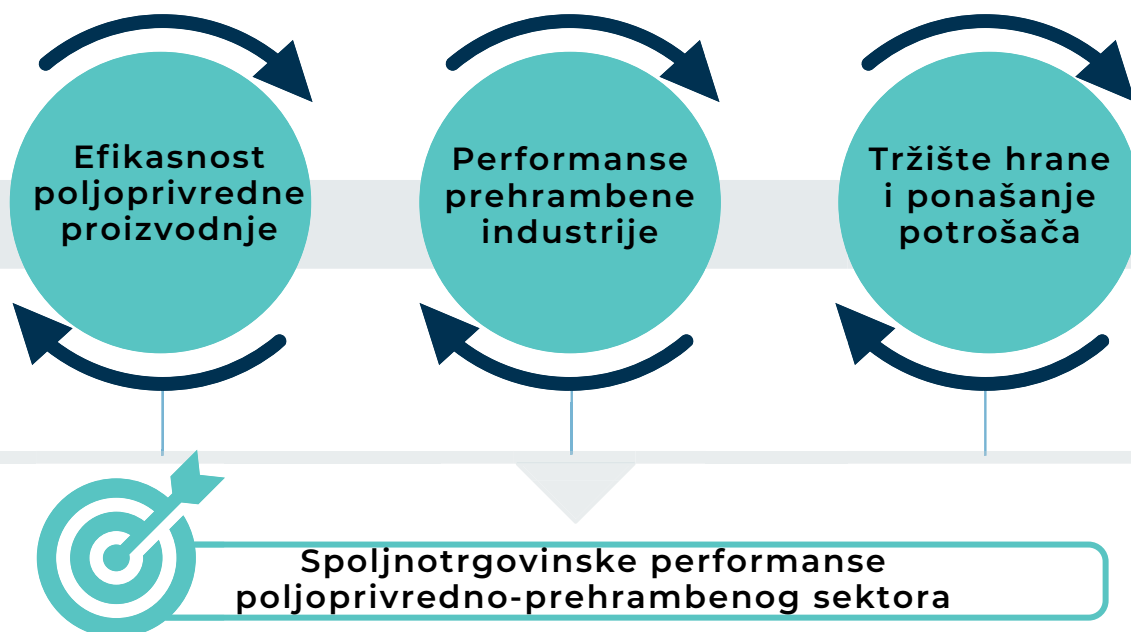
1.

POLJOPRIVREDNO- PREHRAMBENI SEKTOR SRBIJE

1.1. Pregled stanja

► Istraživanje konkurentnosti -
lanac snabdevanja hranom u
Srbiji

70%

 u ukupnoj poljoprivrednoj strukturi Srbije učestvuje biljna proizvodnja.

30%

 u strukturi lične potrošnje domaćinstava učestvuju hrana, alkoholna pića i duvan.

3%

 u strukturi bruto domaćeg proizvoda Srbije učestvuje prehrambena industrija.

Malina je i dalje jedan od najvažnijih proizvoda u strukturi izvoza poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije.

1.2. Poljoprivredna politika u procesu evropskih integracija

Razvoj i institucionalni izazovi poljoprivredne politike

Evropske integracije predstavljaju ključni spoljnopolički i ekonomski okvir za reformu poljoprivrede u Srbiji. Srbija je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa Evropskom unijom (EU) potpisala 2008. godine. Prelazni trgovinski sporazum jednostrano se primenjuje od 2009. godine (države članice EU od 2010), dok je SSP u potpunosti stupio na snagu 2013. godine.

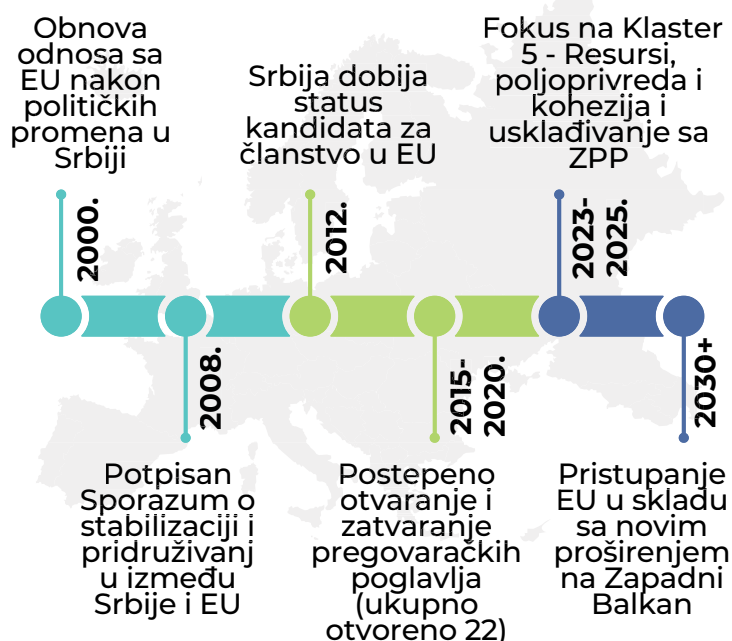

Moć evropske konvergencije — zasnovana na snažnim institucionalnim i strukturnim reformama — učinila je čuda u ubrzavanju napretka zemalja.

World Bank blog

Status zemlje kandidata Srbija je dobila 2012. godine, a pregovore o pristupanju otvorila je u januaru 2014. godine, čime je ušla u fazu postupnog usklađivanja sa pravnom tekovinom EU u oblastima poljoprivrede, ruralnog razvoja i bezbednosti hrane.

Slika 1. Hronologija evropskih integracija Srbije

Poljoprivredna politika Srbije nakon 2000.

godine bila je usmerena na sanaciju posledica ekonomske krize devedesetih i podršku porodičnim gazdinstvima. U početku je dominirala cenovna podrška kroz premije za osnovne kulture kao što su mleko, šećerna repa, suncokret i pšenica, ali je ograničen agrarni budžet umanjio efekte mera.

Ključni zaokret nastao je 2004. godine, kada podrška postaje dostupna isključivo registrovanim gazdinstvima, sa ciljem povećanja konkurentnosti i prelaska sa podsticanja cena na podsticanje investicija. Od 2007. godine uvodi se sistem direktnih plaćanja po hektaru i grlu stoke, uz veću podršku modernizaciji proizvodnje.

Ipak, česte izmene mera podrške, uslovljene promenama upravljačkih struktura Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, te neefikasne strategije razvoja poljoprivrede, dovele su do nepredvidivosti i slabe efikasnosti sistema. Većina budžeta usmerava se na tržišnu podršku i direktna plaćanja, dok su sredstva za ruralni razvoj i agroekološke mere ograničena.

Reforme se sprovode u kontekstu evropskih integracija, uz potrebu postepenog usklađivanja sistema podrške sa **Zajedničkom poljoprivrednom politikom (ZPP)** Evropske unije, koja je u primeni u trenutku pristupanja. To podrazumeva unapređenje institucija, prilagođavanje zakonodavstva, spoljnotrgovinskog režima i standarda bezbednosti hrane. Srbija je u procesu postepenog **prelaska na ZPP model**, uz neophodnost većeg fokusa na investicije, konkurentnost i kvalitet proizvoda. Potrebno je obezbediti stabilan sistem upravljanja, transparentnu raspodelu sredstava i jačanje administrativnih kapaciteta za puno učešće u evropskim programima podrške.

Struktura podrške poljoprivredi u Srbiji i dalje se značajno razlikuje od ZPP modela, što ukazuje na potrebu dublje reforme i prilagođavanja zahtevima tržišne konkurencije.

Prilagođavanje poljoprivredne politike ZPP-u

ZPP postavila je **devet specifičnih ciljeva** usmerenih na ostvarivanje ekonomske, ekološke i socijalne održivosti poljoprivrede i ruralnih područja u EU:

Usklađivanje poljoprivredne politike Srbije sa ZPP odvija se u dve ravni. **Prva** je institucionalna: formirana je Uprava za agrarna plaćanja, razvija se Sistem identifikacije zemljišnih parcela – LPIS i Geografski informacioni sistem - GIS baza parcela, jačaju se inspeksijske i laboratorijske strukture, a digitalizacija sistema podsticaja (eAgrar) treba da obezbedi veću transparentnost i kontrolu. **Druga ravan** je programska i odvija se kroz *Instrument for Pre-Accession in Rural Development (IPARD)* - ključni pretpristupni instrument EU za poljoprivredu i ruralni razvoj, koji je u zemljama Zapadnog Balkana identifikovan kao „most“ ka punoj primeni instrumenata ZPP-a. U Srbiji su institucionalni temelji postavljeni, ali je povlačenje IPARD-a sporije zbog složenih procedura, traženog sufinansiranja i ograničenih kapaciteta.

Jasno je da će Srbija, kao i druge zemlje koje nisu imale dug kontinuitet u sprovođenju sektorskih politika, morati da primeni postepeni model usklađivanja sa ZPP-om, a ne puko „kopiranje“ instrumenata ZPP-a. Mere je potrebno prilagoditi lokalnim agroekološkim, institucionalnim i fiskalnim uslovima, jer automatski prenos instrumenata iz EU ne daje iste rezultate.

Za Srbiju to znači: fazno uvođenje ekoloških šema, jačanje mera za mlade poljoprivrednike i investicione podrške, uz zadržavanje određenih nacionalnih plaćanja u prelaznom periodu.

U procesu pristupanja EU, oblast poljoprivrede obuhvaćena je **Klasterom 5 - Resursi, poljoprivreda i kohezija**, koji uključuje Poglavlje 11 - Poljoprivreda i ruralni razvoj i Poglavlje 12 - Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika. Ova dva poglavlja predstavljaju suštinu usklađivanja Srbije sa ZPP-om i ključni su preduslov za buduće učešće u fondovima za poljoprivredu i ruralni razvoj.

Prema Izveštaju Evropske komisije za 2024. godinu, Srbija se nalazi na **umerenom nivou pripremljenosti** u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja (Poglavlje 11), ali nije ostvarila značajan napredak u proteklom periodu.

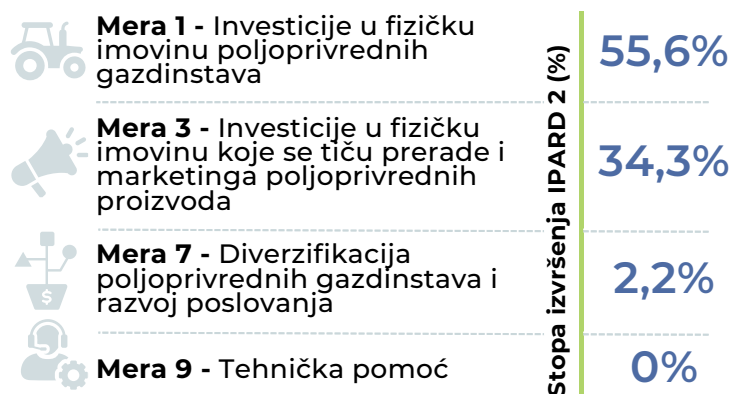
Kada je reč o Poglavlju 12, koje obuhvata bezbednost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku, Srbija je takođe ocenjena kao **umereno pripremljena**, ali se ističe da tokom 2023. i 2024. godine nije bilo vidljivog napretka u sprovođenju prethodnih preporuka. Evropska komisija posebno naglašava potrebu za jačanjem institucionalnih kapaciteta, modernizacijom laboratorijske infrastrukture i potpunim usklađivanjem sistema inspeksijske kontrole.

S tim u vezi, neophodno je da kreatori poljoprivredne politike u Srbiji usmere reforme ka ispunjavanju prioriteta iz Klastera 5, koji predstavlja okvir za finalnu pripremu sektora poljoprivrede za učešće u ZPP-u. Završetak institucionalnih i zakonodavnih prilagođavanja u poglavljima 11 i 12 biće preduslov za dalji napredak u pregovorima i unapređenje statusa Srbije. Posebnu pažnju potrebno je usmeriti na jačanje administrativnih kapaciteta i unapređenje sistema praćenja i evaluacije mera poljoprivredne politike, kako bi se obezbedila njihova potpuna usklađenost sa zahtevima ZPP-a.

IPARD

Pretpristupna pomoć značajna je za zemlje kandidate za članstvo, s obzirom da su iste ekonomski slabije razvijene u odnosu na članice EU. IPARD sredstva su posebno značajna za zemlje koje imaju visok relativni značaj poljoprivrede i ruralnih područja u ukupnoj ekonomiji, s tim da zemlja kandidat na efikasan način mora da uspostavi i sprovede strategije razvoja ruralnih područja na nacionalnom, regionalnom, kao i lokalnom nivou.

IPARD program za Republiku Srbiju za period od 2014-2020. godine usvojen je tek 2016. godine, odnosno **IPARD 2**, u okviru kog je, na osnovu nacionalnih prioriteta, ciljeva i sektorskih analiza, izabrano četiri mere iz seta dostupnih mera:

Prema finansijskom planu IPARD-a za period 2014-2020. godine definisano je da za Mere 1 i 3 doprinos EU iznosi 75% ukupnih sredstava, dok je nacionalni doprinos 25%. Usklađivanje poljoprivredne politike Srbije i ZPP-a trebalo bi da ide ka povećanju sredstava za agroekološke mere. U okviru IPARD-a, određeni deo sredstava biće finansiran za Meru 4, prvenstveno usmerenu na organsku proizvodnju. Iako su primetne promene u okviru politike ruralnog razvoja Srbije ka usklađivanju sa ZPP-om, nedostaje jasna namera da se politika reformiše u skladu sa podrškom za područja sa prirodnim ograničenjima (ANCs) i LEADER pristupom.

Evropska komisija u svojim izveštajima navodi da su najčešći razlozi za nedovoljno korišćenje IPARD sredstava nespremnost lokalnih samouprava, kako u pogledu infrastrukture, tako i ljudskih resursa.

IPARD 3 je definisan za programski period 2021-2027. godine. U odnosu na IPARD 2 program i do sada akreditovane mere, na raspolaganju korisnicima će biti i sledeće mere: Mera 4 - Agroekologija - klima i organska poljoprivreda; Mera 5 - Implementacija lokalnih strategija ruralnog razvoja – LEADER pristup; Mera 6 - Investicije u ruralnu javnu infrastrukturu.

S obzirom na njegov značaj, u budućnosti je neophodno jačati institucije za sprovođenje programa IPARD fonda za pripremu dokumentacije, implementaciju, pomoć pri prijavljivanju za određene pozive i slično. Potrebno je poboljšati efikasnost IPARD programa u Srbiji, uključujući pojednostavljivanje administrativnih procedura, jačanje tehničke podrške korisnicima i povećanje transparentnosti procesa raspodele sredstava. S obzirom na konkurentnost poljoprivrednog sektora, teško je očekivati pomak poljoprivredne politike Srbije ka programima zaštite životne sredine, koji su dominantni u visoko razvijenim zemljama, čija je poljoprivreda konkurentna i na odgovarajućem tehnološkom nivou razvoja. Takođe, ruralna politika EU insistira na podršci mladima i njihovim porodicama, kako bi se sprečila depopulacija ruralnih područja. Velike migracije iz ruralnih područja u Srbiju trebalo bi da ukažu na potrebu promene mera poljoprivredne politike, odnosno usmeravanja većeg broja sredstava ka mladima u ruralnim područjima.

1.3. Ostali integracioni procesi

Pored evropskih integracija, koje predstavljaju ključne smernice u oblikovanju politike Srbije, neophodno je napomenuti da su poljoprivredna i spoljnotrgovinska politika i pod snažnim uticajem integracije sa Svetskom trgovinskom organizacijom, integracije postignute u okviru CEFTA sporazuma, regionalne inicijative Otvoreni Balkan, ali i različitih preferencijalnih trgovinskih sporazuma koje Srbija ima potpisane, a o kojima će više reči biti u delu 2.3.

CEFTA - regionalni okvir i priprema za zajedničko tržište

Srbija je 2007. godine pristupila modernizovanom CEFTA sporazumu (Central European Free Trade Agreement), kojim je zamenjen sistem brojnih bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini. CEFTA je u praksi postala najvažniji okvir za intraregionalnu trgovinu Zapadnog Balkana, a istraživanja su pokazala da je upravo pod uticajem CEFTA sporazuma trgovina poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u regionu znatno intenzivirana.

Za Srbiju je to posebno važno jer CEFTA tržište ima slične potrošačke navike, niži nivo regulatornih zahteva nego EU i geografsku blizinu, pa je pogodna destinacija za plasman mleka i mlečnih proizvoda, prerađevina od voća i povrća, ulja, konditorskih proizvoda i pića. Istovremeno, povremeni bilateralni sporovi (kvote, zabrane uvoza, dodatne kontrole) pokazuju da institucionalni kapaciteti svih članica nisu jednako razvijeni i da je potrebno dalje usklađivanje sanitarnih i fitosanitarnih mera.

CEFTA jeste tzv. „pripremno polje“ za ulazak u jedinstveno tržište EU - gde se na manjem, regionalnom prostoru uvežbavaju pravila, elektronske procedure i uzajamno priznavanje sertifikata. CEFTA za Srbiju predstavlja i ekonomski i politički koristan okvir - ekonomski jer širi tržište za poljoprivredno-prehrambene proizvode, a politički jer potvrđuje regionalnu saradnju koju EU traži kao preduslov dublje integracije.

Inicijativa Otvoreni Balkan u funkciji produbljivanja integracije

Inicijativa „Otvoreni Balkan“ (Srbija, Albanija, Severna Makedonija) pokrenuta 2019. godine zamišljena je kao praktično, brže i operativnije produbljivanje saradnje započete u okviru CEFTA sporazuma. Za poljoprivredu i prehrambenu industriju Srbije njena vrednost je u tome što cilja baš one barijere kao što su: duple veterinarske i fitosanitarne kontrole, čekanja kamiona sa svežom hranom, nepriznavanje sertifikata, visoke transakcione troškove.

Naime, ovom inicijativom kroz uvođenje „zelene trake“ za poljoprivredno-prehrambene proizvode, izvoznici se omogućava kraće vreme isporuke, niži troškovi i šire tržište - što je posebno važno za sektore voća i povrća, mleka, mesa i proizvoda sa ograničenim rokom trajanja. Time je „Otvoreni Balkan“ svojevrsni logističko-tržišni korak ka EU, a ne alternativa evropskim integracijama. Dakle, cilj učešća u „Otvornom Balkanu“ jeste rasterećenje izvoza hrane i inputa dok punopravno članstvo u EU ne bude dostižno, i zadržavanje uloge Srbije kao regionalnog prehrambenog čvorišta.

Svetska trgovinska organizacija (STO)

Srbija je od 2004. godine u postupku pristupanja STO i još uvek ima status posmatrača. Za poljoprivredu je članstvo u STO važno iz najmanje tri razloga:

1. dobija se predvidiv i transparentan režim trgovine;
2. jasno se razdvaja koja su sredstva domaće podrške dozvoljena, a koja trgovinski distorzivna;
3. članstvo u STO je u praksi preduslov za zatvaranje poglavlja o spoljnim ekonomskim odnosima u pregovorima sa EU, jer je i EU kolektivna članica STO.

Problem Srbije u ovom procesu jeste pitanje GMO regulative: važeći Zakon zabranjuje i proizvodnju i promet GMO, dok pravila STO ne prihvataju apsolutne zabrane osim ako nisu naučno utemeljene. To znači da će Srbija, pre ili kasnije, morati da uvede režim kontrolisanog uvoza i jasnog označavanja, uz mogućnost korišćenja sanitarnih i fitosanitarnih mera i tehničkih barijera, ali ne i punu zabranu. Osim toga, u završnoj fazi pristupanja biće potrebno usaglašavanje sa nekoliko velikih trgovinskih partnera oko pristupa tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Članstvo u STO je posebno važno za manje ekonomije poput Srbije, jer ulazak u globalno pravilo igre ih štiti od nelojalne konkurencije i olakšava sprovođenje unutrašnjih ekonomskih reformi koje su ionako potrebne za pristupanje EU, odnosno Srbija će lakše uskladiti i poljoprivrednu i spoljnotrgovinsku politiku sa evropskom.

2.

ANALIZA KONKURENTNOSTI

2.1. Poljoprivredna proizvodnja

Karakteristike poljoprivrednih gazdinstva u Srbiji

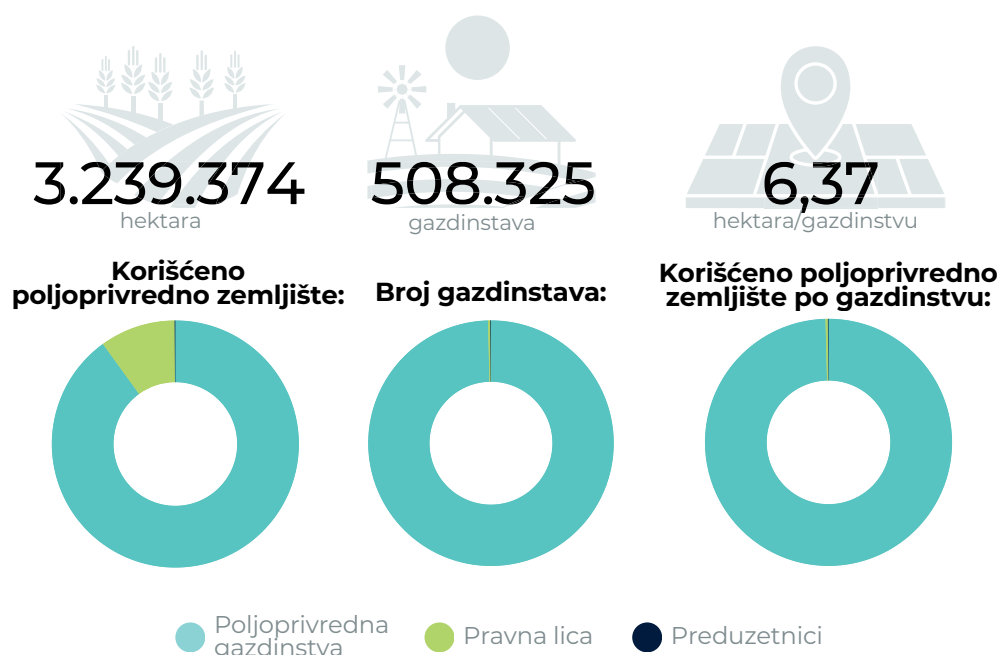
Poljoprivredna gazdinstva u Srbiji

karakteriše visoka fragmentisanost poseda, nizak nivo mehanizovanosti i ograničen pristup kapitalu, što značajno utiče na njihovu produktivnost i konkurentnost. Podaci o korišćenju **poljoprivrednog zemljišta u Srbiji** ukazuju na značajne regionalne razlike i različite strukture vlasništva među vrstama gazdinstava. Na nacionalnom nivou, ukupno korišćeno poljoprivredno zemljište iznosi 3.239.374 hektara, raspoređeno na 508.325 gazdinstava.

Slika 2. Korišćeno poljoprivredno zemljište i broj gazdinstava u Srbiji

Izvor: Popis poljoprivrede Republike Srbije, 2025.

Prosečna površina gazdinstva u Srbiji je **6,37 hektara po gazdinstvu**. To jasno pokazuje da poljoprivreda u Srbiji i dalje funkcioniše na osnovu malih porodičnih poseda. **Porodična gazdinstva** čine gotovo celokupnu poljoprivrednu strukturu Srbije - ukupno 506.323 gazdinstava, koja koriste 2.916.103 hektara zemljišta, s prosečnom površinom od **5,76 hektara po gazdinstvu**. Nasuprot tome, pravna lica koriste 320.276 hektara na svega 1.589 gazdinstava, što znači da svako pravno lice raspolaže prosečno sa čak **201,56 hektara**, što ukazuje na znatno veće obime proizvodnje, često povezane s komercijalnim ili industrijskim sistemima. Kategorija preduzetnika zauzima marginalan udeo - koriste 2.995 hektara na 413 gazdinstava, s prosečnom veličinom od **7,25 hektara**.

Regionalno posmatrano, severni deo Srbije (uglavnom Vojvodina) pokazuje znatno veće prosečne veličine gazdinstava. Ukupno korišćeno zemljište iznosi 1.638.273 hektara raspoređenih na 138.161 gazdinstvo, što daje prosečno 11,86 hektara po gazdinstvu. Ovaj rezultat odražava veći stepen agrarne konsolidacije i razvijeniju infrastrukturu.

Porodična gazdinstva na severu

koriste 1.338.156 hektara sa prosekom od 9,76 hektara, dok pravna lica ostvaruju najveći prosek u zemlji - 308,87 hektara po gazdinstvu, što ukazuje na postojanje velikih poljoprivrednih preduzeća i kombinata. Preduzetnici u ovom regionu raspolažu sa prosečno 12,43 hektara, što je gotovo dvostruko više od nacionalnog proseka.

S druge strane, južni deo Srbije

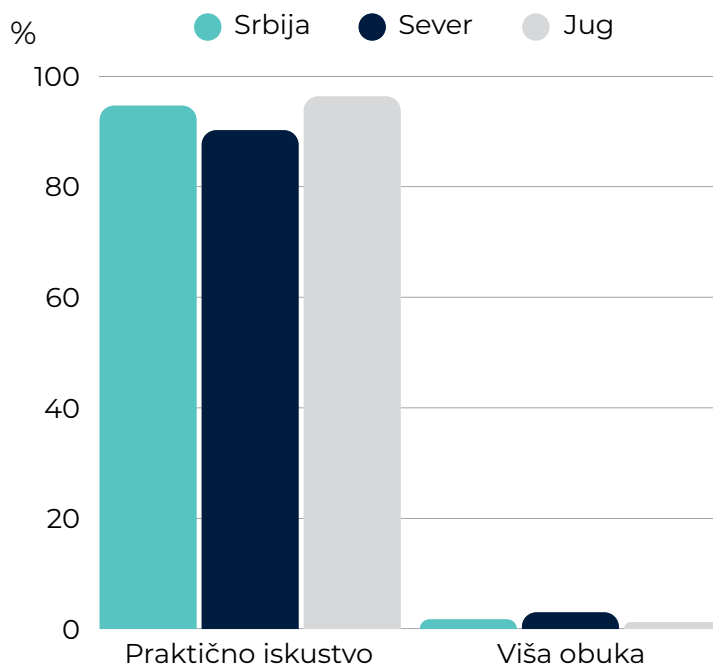
karacteriše izrazito fragmentisana poljoprivreda. Ukupno korišćeno zemljište iznosi 1.601.101 hektar, raspoređeno na 370.164 gazdinstava, s prosečnom veličinom od svega 4,33 hektara po gazdinstvu. Porodična gazdinstva na jugu koriste dominantan deo zemljišta (1.577.947 hektara) i imaju prosečnu veličinu od 4,27 hektara, što jasno ukazuje na nisku koncentraciju zemljišta i manju produktivnost. Pravna lica, iako brojčano malobrojna (623 gazdinstva), koriste prosečno 35,17 hektara, što je znatno više od porodičnih poseda, ali znatno manje nego u severnom regionu.

Zaključno, podaci potvrđuju duboku **regionalnu i strukturnu nejednačenost** u poljoprivredi Srbije. Sever zemlje karakteriše veća prosečna veličina gazdinstava, dok jug preovlađuju mala, porodična gazdinstva s ograničenim resursima.

Analiza obrazovne strukture vlasnika poljoprivrednih gazdinstava u Srbiji ukazuje na izrazito visok udeo praktično stečenog znanja u odnosu na formalno obrazovanje. Na nacionalnom nivou, čak 94,65% vlasnika oslanja se pre svega na praktično iskustvo u obavljanju poljoprivredne delatnosti, dok svega 1,75% poseduje viši nivo obuke. Ovakva struktura jasno ukazuje na dominaciju tradicionalnih znanja i iskustvenog pristupa, dok je formalna edukacija u sektoru poljoprivrede i dalje nedovoljno zastupljena. Povećanje nivoa formalnog obrazovanja i stručne obuke u poljoprivredi ključno je za unapređenje produktivnosti, inovativnosti i efikasnosti korišćenja resursa.

Slika 3. Analiza obrazovne strukture vlasnika poljoprivrednih gazdinstava

Izvor: Popis poljoprivrede Republike Srbije 2025.

Analiza starosne strukture vlasnika pokazuje značajne promene između 2018. i 2023. godine. U 2018. godini, najveći udeo u ukupnom korišćenju poljoprivrednog zemljišta imali su vlasnici starosti između 26 i 64 godine - čak 68,6%, dok su stariji od 65 godina učestvovali sa 31%, a mlađi od 25 godina činili tek 0,4%. Pet godina kasnije, u 2023. godini, struktura se značajno promenila: udeo mladih vlasnika (do 25 godina) povećan je na 2%, što i dalje predstavlja veoma nizak, ali rastući procenat. Najveća promena odnosi se na porast udela starijih vlasnika (65+) koji sada koriste čak 68% poljoprivrednog zemljišta, dok je udeo vlasnika starosti između 26 i 64 godine pao na 30%.

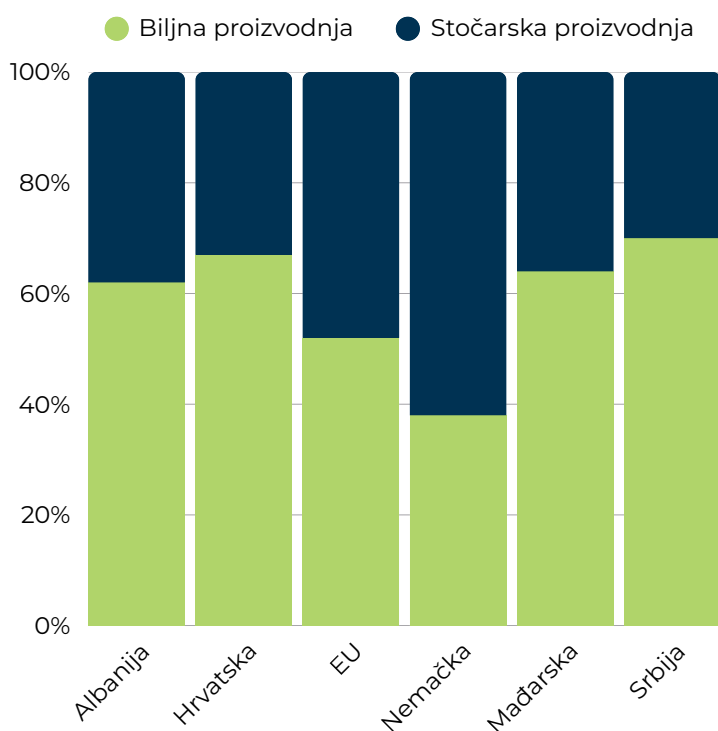
Ovakva promena ukazuje na proces starenja vlasnika i nedovoljnu generacijsku smenu u sektoru. Uprkos blagom porastu učešća mladih, njihovo učešće u vlasništvu i dalje je marginalno, što ukazuje na nizak nivo interesovanja mladih generacija za bavljenje poljoprivredom, što može imati dugoročne posledice po održivost ruralnih područja i produktivnost sektora. U cilju prevazilaženja ovog trenda, neophodno je kreirati podsticajne mere koje će mladima omogućiti lakši pristup zemljištu, kapitalu i savetodavnim uslugama.

Struktura poljoprivredne proizvodnje u Srbiji

Struktura poljoprivredne proizvodnje u Srbiji i zemljama regiona pokazuje značajne razlike u odnosu između biljne i stočarske proizvodnje, što odražava specifične agroekonomske i klimatske uslove svake zemlje.

Slika 4. Struktura poljoprivredne proizvodnje u Srbiji i odabranim zemljama (prosek 2018-2023. godina)

Izvor: FAOSTAT, 2025.

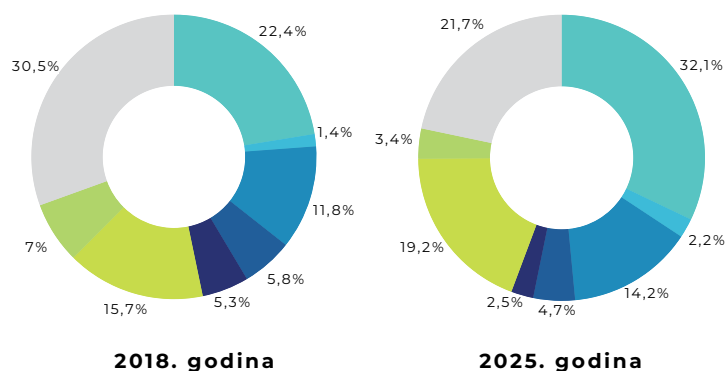
U proseku za period 2018-2023, u Srbiji dominira biljna proizvodnja, koja učestvuje sa čak 70% u ukupnoj poljoprivrednoj strukturi, dok stočarska proizvodnja zauzima svega 30%. Ova disproporcija ukazuje na dugi trend preusmeravanja resursa ka ratarstvu i proizvodnji ratarskih kultura, koje zahtevaju manje radne snage i manje početne investicije u poređenju sa stočarstvom. Međutim, takva struktura dugoročno može ograničiti diverzifikaciju proizvodnje i smanjiti otpornost sektora na tržišne i klimatske promene. Zato je neophodno podsticati uravnoteženiji razvoj stočarske proizvodnje kroz investicije u preradu, kvalitet i standardizaciju proizvoda životinjskog porekla.

U poređenju sa zemljama regiona, sličan obrazac dominacije biljne proizvodnje prisutan je i u Hrvatskoj (67%), Mađarskoj (64%) i Albaniji (62%), dok stočarska proizvodnja u tim zemljama učestvuje sa 33-38%. Na nivou EU, odnos između biljne i stočarske proizvodnje je znatno uravnoteženiji - 52% biljna i 48% stočarska proizvodnja, što ukazuje na viši stepen diverzifikacije i integrisani pristup razvoju poljoprivrede. U Nemačkoj, struktura je gotovo suprotna balkanskom obrascu: stočarstvo dominira sa 62%, dok biljna proizvodnja čini 38%, što odražava visok nivo intenzivnog stočarstva i razvijen sistem prerade i vrednosnih lanaca.

Struktura proizvodnje je u skladu sa distribucijom poljoprivrednih gazdinstava prema tipu proizvodnje. Najveće promene beleže se u sektoru ratarstva, dok se stočarska proizvodnja suočava sa padom udela i smanjenjem specijalizacije.

Slika 5. Tipologija poljoprivrednih gazdinstava

Izvor: Popis poljoprivrede Republike Srbije, 2025.

- Specijalizovana za ratarstvo
- Specijalizovana za povrtarstvo, cvečarstvo i ostale hortikulture
- Specijalizovana za višegodišnje zasade
- Specijalizovana za uzgoj goveda, ovaca i koza
- Specijalizovana za uzgoj svinja i živine
- Mešovita gazdinstva sa biljnom proizvodnjom
- Mešovita gazdinstva sa stočarskom proizvodnjom
- Mešovita gazdinstva sa biljnom i stočarskom proizvodnjom

Na nacionalnom nivou, gazdinstva specijalizovana za ratarstvo povećala su svoj udeo sa 22% u 2018. na 32% u 2025. godini, što predstavlja rast od deset procentnih poena i jasno ukazuje na trend dominacije biljne proizvodnje. Unutar ove grupe, najzastupljenija su gazdinstva koja proizvode žita, uljarice i proteinske useve, čiji se udeo povećao sa 18% na 23%. Ovaj porast odražava veće investicije u mehanizaciju, povoljne klimatske uslove za ratarske kulture, kao i niže troškove rada u odnosu na stočarstvo. U slučaju gazdinstva specijalizovana za višegodišnje zasade (pretežno voćarstvo i vinovu lozu), čiji se udeo u strukturi povećao sa 12% na 14%. Ovaj rast, iako umeren, pokazuje stabilnu ekspanziju voćarske proizvodnje, naročito u centralnoj i zapadnoj Srbiji. Gazdinstva koja se bave voćarstvom (pretežno jabučaste vrste i jagodičasto voće) povećala su učešće sa 11% na 13%, dok su jezgrasto voće i druge specijalne kulture zabeležile minimalan porast.

Sa socijalne i ekonomske tačke gledišta, stočarski sektor je ključan za ishranu ljudi i održavanje ruralnih područja u životu.

Evropska komisija, Generalni direktorat za poljoprivredu i ruralni razvoj

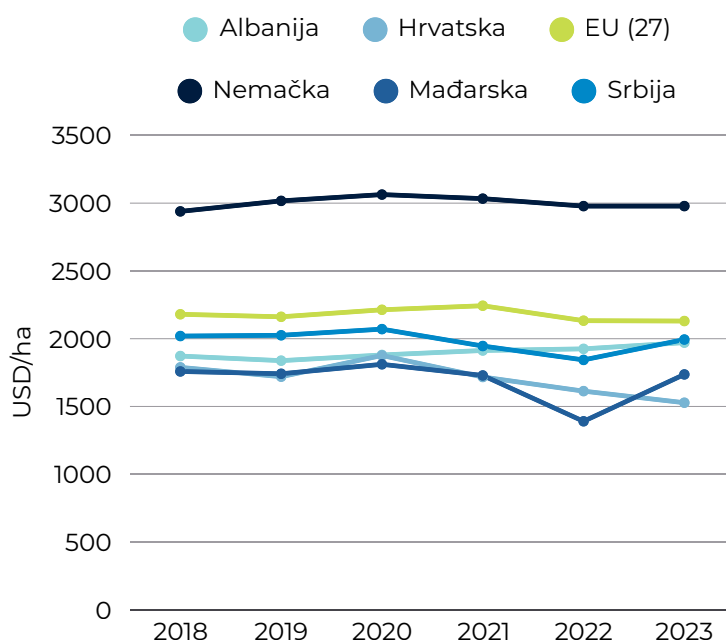
Nasuprot tome, stočarska proizvodnja beleži pad udela u ukupnoj strukturi. Gazdinstva specijalizovana za uzgoj goveda, ovaca i koza smanjila su udeo sa 6% na 5%, dok je mlekarska proizvodnja opala sa 3% na 2%. Još izraženiji pad zabeležen je kod gazdinstava specijalizovanih za uzgoj svinja i živine, čiji se udeo prepolovio – sa 5% u 2018. na svega 2% u 2025. godini. Ovaj trend ukazuje na smanjenu konkurentnost stočarskog sektora, rast troškova inputa (stočne hrane, energenata i radne snage), kao i na nedovoljnu institucionalnu podršku. Posebno je uočljiv pad mešovitih gazdinstava, koja su 2018. godine činila 31% ukupnog broja, dok njihov udeo u 2025. iznosi svega 22%. Najveći pad zabeležen je kod gazdinstava koja kombinuju biljnu i stočarsku proizvodnju, što potvrđuje proces specijalizacije i smanjenje diverzifikacije.

Parcijalne produktivnosti poljoprivrede Srbije

Analiza produktivnosti zemljišta i rada u poljoprivredi Srbije za period 2018-2023. godine ukazuje na umerene oscilacije, ali i stabilne dugoročne tendencije. Srbija beleži blagi rast produktivnosti zemljišta, dok je produktivnost rada značajno niža u poređenju s državama EU, što odražava strukturne izazove poljoprivrednog sektora - fragmentiranost gazdinstava, niži nivo mehanizacije i sporiju tehnološku modernizaciju.

Slika 6. Produktivnost zemljišta

Izvor: Popis poljoprivrede Republike Srbije, 2025.

U Srbiji je **produktivnost zemljišta** u 2018. iznosila 2.020 USD/ha, a u 2023. godini 1.994 USD/ha, što ukazuje na relativno stabilan nivo efikasnosti upotrebe poljoprivrednih površina, uz blage oscilacije u međuvremenu. Najviša vrednost zabeležena je 2020. godine (2.071 USD/ha), nakon čega dolazi do privremenog pada usled klimatskih nepogoda i poskupljenjacene đubriva koje je dovelo do manje primene istih, ali se sektor oporavlja do 2023. godine. Iako Srbija beleži solidne rezultate, produktivnost zemljišta je i dalje za oko 7% niža od proseka EU. Na nivou EU (27), prosečna produktivnost zemljišta kreće se između 2.130 i 2.240 USD/ha, uz blago smanjenje u 2022. i 2023. godini.

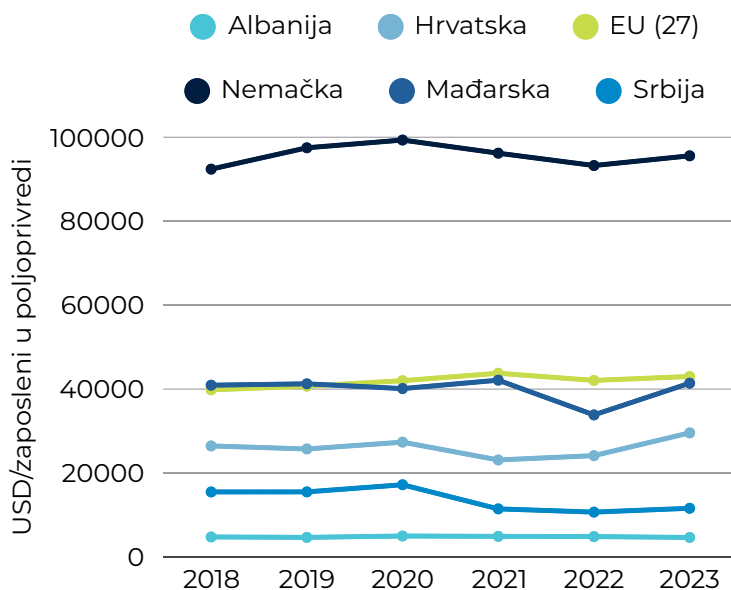
U poređenju s regionom, Srbija ima povoljniju poziciju od Hrvatske (1.528 USD/ha) i Mađarske (1.736 USD/ha), dok Albanija (1.971 USD/ha) ostvaruje slične vrednosti. Nemačka, kao referentni primer visokoefikasne poljoprivrede, beleži prosečno 2.950-3.060 USD/ha, što ukazuje na značaj tehnološkog nivoa, ulaganja u inovacije i diverzifikovane strukture proizvodnje. Kao jedan od ključnih faktora rasta produktivnosti zemljišta izdvaja se upotreba mineralnog đubriva.

Upotreba mineralnih đubriva (azota, fosfora i kalijuma) u Srbiji u periodu 2018-2023. pokazuje izražene oscilacije i istovremeno nagoveštava proces postepenog približavanja praksi EU. Ovakva kretanja odražavaju promene u cenama mineralnih đubriva, strukturi proizvodnje i adaptaciju proizvođača na klimatske izazove. U Srbiji je primena azotnih đubriva tokom analiziranog perioda bila nestabilna, ali sa tendencijom rasta. Nakon 41,7 kg/ha u 2018., upotreba je naglo porasla na 87,1 kg/ha u 2020., da bi potom pala na 36,5 kg/ha u 2021., a zatim ponovo porasla na 82,4 kg/ha u 2023. Ova kolebanja ukazuju na nisku predvidivost investicija u đubrenje i visok uticaj tržišnih cena, ali i na prilagođavanje proizvođača prinosima i strukturi useva. Ukupan trend ipak sugerise tehnološki napredak i približavanje proseku EU. Za poređenje, prosečna upotreba azota u EU (27) kreće se između 68 i 80 kg/ha, što znači da je Srbija 2023. bila gotovo u rangu evropskog proseka.

Srbija beleži izrazit rast u primeni fosfornih hraniva - sa svega 7,9 kg/ha u 2018. na 26,7 kg/ha u 2023. Ovaj porast odražava povećanu svest o značaju fosfora za održavanje plodnosti zemljišta i rast prinosa, ali i neujednačenu regionalnu praksu. U EU prosečne vrednosti kreću se između 15 i 22 kg/ha, pa je Srbija po ovom pokazatelju sada iznad evropskog proseka. Primena kalijuma u Srbiji ima umeren nivo i blagi rast. Vrednosti su porasle sa 18 kg/ha u 2018. na 18,2 kg/ha u 2023., uz značajne oscilacije između godina. Ovaj nivo je vrlo sličan proseku EU (17-24 kg/ha) i pokazuje da Srbija, i pored manjih površina pod visokointenzivnim kulturama, uspeva da održi optimalnu ravnotežu između osnovnih hraniva.

Slika 7. Produktivnost rada

Izvor: Popis poljoprivrede Republike Srbije, 2025.

Produktivnost rada u Srbiji beleži znatno niže vrednosti u poređenju sa zemljama EU i regiona. U 2018. godini iznosila je 15.500 USD po zaposlenom, a u 2023. samo 11.600 USD, što ukazuje na pad od preko 25%. Najviši nivo zabeležen je 2020. godine (17.212 USD), nakon čega dolazi do naglog smanjenja, što se može povezati sa povećanjem broja delimično zaposlenih u poljoprivredi i rastom neformalnog rada.

Niska produktivnost rada u Srbiji posledica je visoke radne intenzivnosti, ograničenog pristupa savremenoj mehanizaciji i slabijeg transfera znanja. U poređenju, EU (27) beleži stabilan rast - sa 39.823 USD u 2018. na 43.005 USD u 2023., dok Nemačka dostiže izuzetno visok nivo produktivnosti, od preko 95.000 USD po zaposlenom, zahvaljujući visokom stepenu digitalizacije i automatizacije poljoprivrede. Hrvatska (29.571 USD) i Mađarska (41.407 USD) ostvaruju približno dvostruko veće vrednosti od Srbije, dok Albanija, sa svega 4.657 USD, ima najniži nivo produktivnosti rada u regionu. Srbija beleži umeren napredak u produktivnosti zemljišta, ali istovremeno stagnaciju produktivnosti rada, što ukazuje da povećanje tehnološke efikasnosti nije praćeno adekvatnim rastom radne produktivnosti.

2.2. Prehrambena industrija

Karakteristike prehrambene industrije Srbije

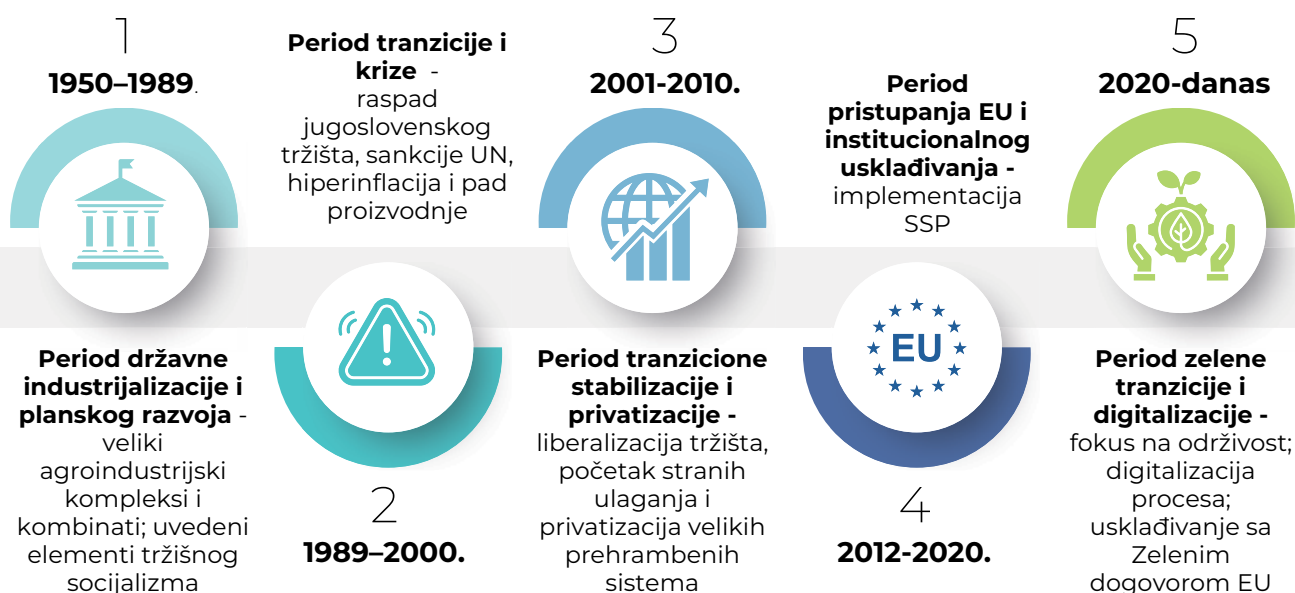
Prehrambena industrija predstavlja jednu od najvažnijih i najstabilnijih grana privrede Republike Srbije, sa dubokim ekonomskim, društvenim i strateškim značajem. Kao ključna karika između poljoprivrede i krajnje potrošnje, ona obuhvata širok spektar delatnosti - od prerade poljoprivrednih proizvoda, proizvodnje pića, mlečnih i mesnih proizvoda, do konditorske i pekarske industrije. Ova industrija ima istorijski kontinuitet duži od jednog veka i čini temelj ruralnog i regionalnog razvoja zemlje, jer povezuje mrežu malih proizvođača, kooperanata i velikih prerađivačkih sistema.

Prehrambena industrija Srbije karakteriše se velikom raznolikošću i regionalnom disperzijom. U Vojvodini dominira prerada žitarica, ulja i industrija mesa; dok u centralnoj Srbiji - mlekarnstvo, konditorska proizvodnja i prerada voća. Ova regionalna struktura doprinosi uravnoteženom razvoju, smanjenju migracija i održavanju ruralne ekonomije.

Tokom poslednjih decenija, prehrambena industrija Srbije prošla je kroz **faze transformacije** — od državne kontrole i centralizovane proizvodnje u periodu socijalističke privrede, preko perioda privatizacije i tržišnih reformi, do današnjeg perioda evropskih integracija i modernizacije. Savremeni razvoj ove industrije zasniva se na uvođenju standarda kvaliteta, digitalizaciji proizvodnje, uvođenju inovacija i razvoju brendova sa geografskim poreklom. Zahvaljujući značajnim ulaganjima i rastu izvoza, Srbija se pozicionirala kao važan proizvođač i izvoznik prehrambenih proizvoda u regionu Zapadnog Balkana, sa posebno izraženim potencijalom u izvozu smrznutog voća, konditorskih proizvoda, ulja, vina i rakije.

U celini posmatrano, prehrambena industrija Srbije nalazi se u **procesu stabilnog rasta i strukturnog prilagođavanja standardima EU**. Njena konkurentnost zavisi od sposobnosti da istovremeno očuva tradicionalni identitet domaćih proizvoda i da prihvati inovativne tehnologije i globalne trendove u proizvodnji hrane. Upravo ta ravnoteža između tradicije i modernizacije čini prehrambenu industriju jednim od ključnih stubova ekonomskog razvoja i međunarodnog identiteta Srbije.

Slika 8. Faze razvoja prehrambene industrije Srbije

Institucionalni i strateški okvir razvoja prehrambene industrije Srbije

Razvoj prehrambene industrije u Srbiji ne može se posmatrati izdvojeno od šireg institucionalnog i strateškog konteksta industrijske politike države. Srbija, prepoznajući njen značaj u stvaranju bruto domaćeg proizvoda, zapošljavanju i regionalnoj ravnoteži, razvila je sistem mera kojima se podstiče konkurentnost, inovativnost i održivost ovog sektora.

U srži savremene državne politike prema prehrambenoj industriji nalazi se **Strategija industrijske politike Republike Srbije 2021–2030**. U njoj je prerađivačka industrija prepoznata kao ključni nosilac transformacije domaće ekonomije, a prehrambeni sektor naveden među strateškim prioritetima. Polazište strategije jeste da Srbija više ne sme biti „izvoznik sirovine“, već zemlja koja stvara dodatnu vrednost kroz finalne prehrambene proizvode. Na toj osnovi država je formulisala **četiri osnovna cilja**:

- povećanje obima prerade domaće sirovine;
- razvoj proizvoda sa većom dodatnom vrednošću;
- internacionalizaciju domaćih brendova;
- tehnološku modernizaciju.

Tako postavljen okvir menja pristup industrijskoj politici - od subvencionisanja osnovne proizvodnje ka usmerenoj podršci inovacijama, opremi i standardizaciji. U tom smislu, prehrambena industrija više nije posmatrana kao segment poljoprivrede, već kao samostalna, izvozno orijentisana industrijska grana koja ima potencijal da postane stabilni izvor deviznih prihoda.

Struktura poslovnih subjekata i poslovanje prehrambene industrije Srbije

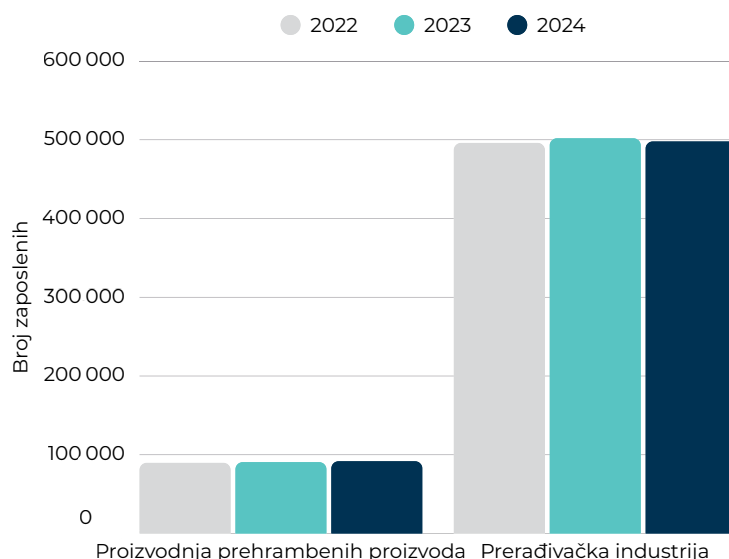
Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u 2023. godini u Republici Srbiji poslovalo je ukupno 208.683 poslovna subjekta, od čega 30.156 u okviru prerađivačke industrije, što predstavlja **14,4% ukupnog broja poslovnih subjekata**.

Od toga, 7.190 poslovnih subjekata delovalo je u okviru delatnosti „Proizvodnja prehrambenih proizvoda“, što znači da prehrambeni sektor čini skoro **četvrtinu svih subjekata u prerađivačkoj industriji (23,8%)**, čime se potvrđuje da je reč o jednoj od najbrojnijih i najdisperzovanijih grana domaće privrede.

U periodu od 2022. do 2024. godine, prehrambena industrija Republike Srbije beleži blago smanjenje ukupnog broja zaposlenih, što ukazuje na proces postepenog restrukturiranja i povećanja efikasnosti proizvodnje. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, broj zaposlenih u delatnosti „Proizvodnja prehrambenih proizvoda“ iznosio je 89.732 lica u 2022. godini, 90.637 u 2023., dok je u 2024. zabeležen pad na 89.781 zaposlenog. Ukupno posmatrano, reč je o gotovo **stabilnom nivou zaposlenosti**, sa oscilacijama manjim od 1% tokom tri godine.

Slika 9. Pregled trenda broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji i u oblasti proizvodnje prehrambenih proizvoda

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Ova stabilnost ukazuje da je prehrambena industrija, uprkos spoljnim šokovima, poput rasta cena sirovina i energije, inflatornih pritisaka i geopolitičkih poremećaja, **zadržala svoj obim poslovanja** i ulogu jednog od najvećih poslodavaca u okviru prerađivačke industrije.

U istom periodu, ukupna prerađivačka industrija beleži prosečno između 495.000 i 502.000 zaposlenih, što znači da prehrambeni sektor učestvuje sa oko 18% u ukupnoj zaposlenosti prerađivačkog sektora, zadržavajući time poziciju jednog od najznačajnijih podсистема domaće industrije. Strukturno posmatrano, podaci sugerišu da se broj zaposlenih u prehrambenoj industriji ne menja proporcionalno sa kretanjima u drugim granama prerađivačke industrije, što upućuje na visoku otpornost sektora na ciklične promene. To se može objasniti stabilnom domaćom tražnjom za prehrambenim proizvodima i činjenicom da ovaj sektor u manjoj meri zavisi od investicionih ciklusa i međunarodne potražnje u poređenju sa, na primer, mašinskom ili automobilsko-komponentnom industrijom.

2.3. Spoljnotrgovinske performanse

▶ Spoljnotrgovinska politika

Kada je reč o politici i režimu **spoljnotrgovinske razmene** poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiji, neophodno je napomenuti da ona u najvećoj meri zavisi, s jedne strane, od kretanja spoljnotrgovinskog bilansa, a s druge strane, od nastojanja države da zaštiti i unapredi domaću poljoprivrednu proizvodnju. Iako je povoljan obim i struktura poljoprivredne proizvodnje izuzetno bitan faktor koji ima direktan uticaj na povećanje izvoza, odnosno smanjenje uvoza, uslovi plasmana proizvoda na inostrana tržišta, kao i racionalna politika uvoza, predstavljaju ključne elemente u ostvarivanju pozitivnih rezultata u spoljnotrgovinskoj razmeni.

Spoljnotrgovinska politika Srbije poslednjih decenija usmerena je na postepeno otvaranje tržišta, integraciju u međunarodne tokove i prilagođavanje pravilima i standardima EU. U tom kontekstu, Srbija je sproveda niz reformi usmerenih na liberalizaciju trgovine, modernizaciju carinskog sistema i stvaranje institucionalnog okvira za privlačenje stranih investicija.

Poseban značaj u okviru spoljnotrgovinske politike Srbije ima izgradnja **mreže sporazuma o slobodnoj i preferencijalnoj trgovini**, kojom je zemlja obezbedila povlašćen pristup tržištima sa više od milijardu potrošača. Srbija je članica CEFTA sporazuma od 2007. godine, koji predstavlja okosnicu regionalnog povezivanja i pripremu za buduće članstvo u EU. Istovremeno, Srbija ima potpisane sporazume o slobodnoj trgovini sa EU (SSP), zemljama EFTA, Turskom, Evroazijskom ekonomskom unijom (Rusija, Belorusija, Kazahstan, Jermenija, Kirgistan), Ujedinjenim Kraljevstvom, kao i novi sporazum sa Kinom potpisan 2023. godine. Navedeni sporazumi omogućili su Srbiji da postepeno liberalizuje uvoz i izvoz, ojača konkurentnost domaćih proizvoda i diverzifikuje tržišta, ali i da očuva određene zaštitne mehanizme za osetljive poljoprivredne proizvode.

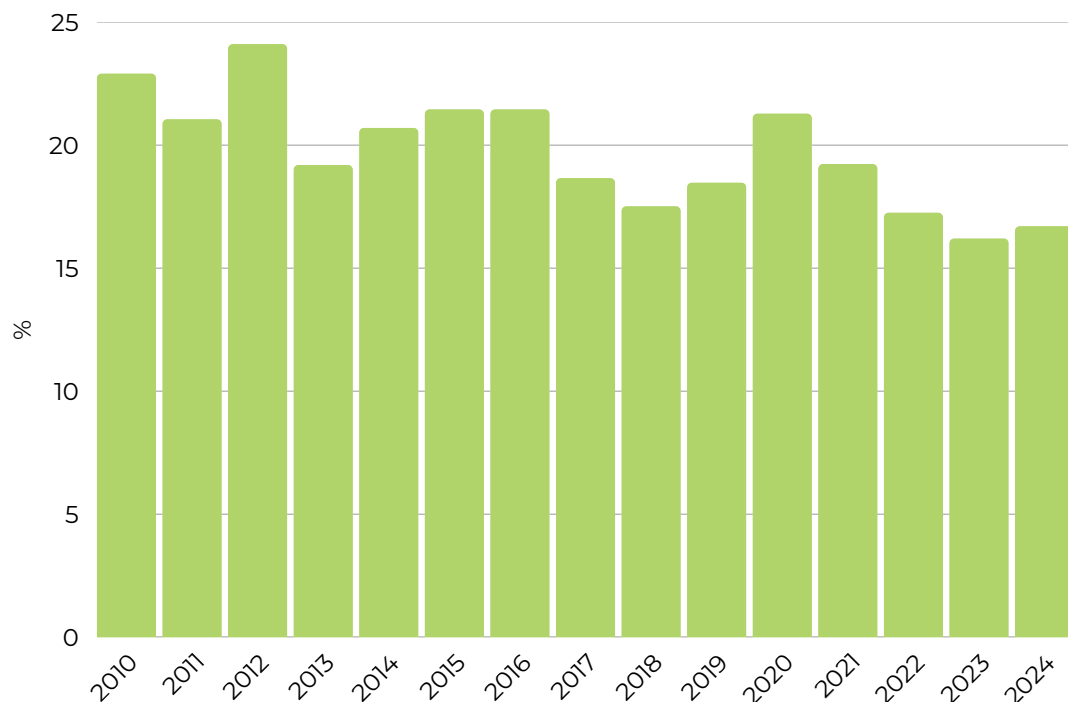
U procesu budućeg pristupanja EU, Srbija će morati u potpunosti da prihvati **Zajedničku spoljnotrgovinsku politiku EU**, što podrazumeva prestanak važenja pojedinih bilateralnih sporazuma koji nisu u skladu sa pravnim okvirom EU. Do tada, trgovina između Srbije i EU odvija se u zoni slobodne trgovine uspostavljenoj SSP-om, dok regionalna saradnja u okviru CEFTA i preferencijalni sporazumi sa trećim zemljama i dalje predstavljaju ključne instrumente ekonomske diplomatije i podsticaja izvoznih performansi Srbije.

▶ Izvozne performanse

Tokom perioda 2010-2024. Srbija beleži snažan **rast ukupnog izvoza**, koji je porastao sa oko 9,8 milijardi USD u 2010. na više od 33 milijarde USD u 2024. godini, što ukazuje na značajno povećanje izvozne aktivnosti i dublju integraciju u međunarodnu trgovinu. Paralelno, izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda povećao se sa približno 2,2 milijarde USD na oko 5,5 milijardi USD, uz prosečnu vrednost od oko 3,7 milijardi USD godišnje u posmatranom periodu.

Slika 10. Udeo izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Prosečna godišnja stopa rasta poljoprivredno-prehrambenog izvoza

Prosečna godišnja stopa rasta

poljoprivredno-prehrambenog izvoza u periodu 2010-2024. iznosila je oko **7,6%**, dok je ukupni izvoz rastao nešto brže, prosečno 9,3% godišnje. Iako je sektor poljoprivrede nominalno ojačao, njegov udeo u ukupnom izvozu je postepeno opadao - sa 22,9% u 2010. na 16,7% u 2024. godinu. To ukazuje da su drugi sektori rasli brže i time smanjili relativni značaj poljoprivrede u strukturi izvoza.

Sveukupno, trendovi ukazuju na **diverzifikaciju izvozne strukture Srbije** i rast konkurentnosti nepoljoprivrednih sektora, dok poljoprivredno-prehrambeni proizvodi i dalje predstavljaju stabilan i strateški važan segment izvoza, sa kontinuiranim rastom i značajnim doprinosom spoljnotrgovinskom bilansu zemlje.

Tokom perioda 2010-2024. regionalna struktura izvoza pokazuje jasne promene u pravcima trgovinske orijentacije i diverzifikaciji tržišta. **EU ostaje glavno izvozno odredište**, s udelom koji se kretao između 46% i 56%, uz blage oscilacije i blagi pad u novijem periodu - sa 51% u 2010. na 49% u 2024. godini.

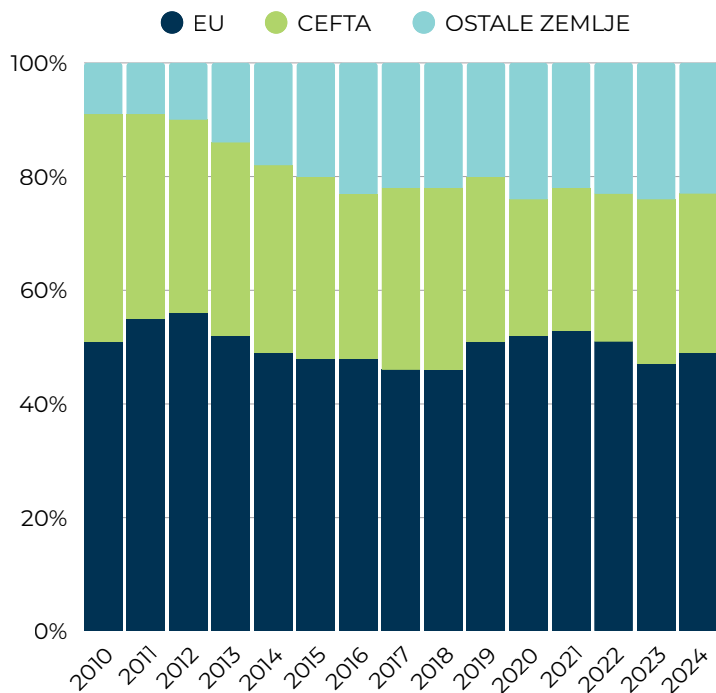
Ovaj trend ukazuje na stabilnu povezanost Srbije sa tržištem EU, ali i na izvesno preusmeravanje dela izvoza ka drugim destinacijama.

CEFTA tržište (zemlje Zapadnog Balkana) beleži pad udela u ukupnom izvozu sa 40% u 2010. na 28% u 2024., što odražava zasićenost regionalnog tržišta, jačanje konkurencije i veće otvaranje Srbije prema tržištima van regiona. S druge strane, ostale zemlje van EU i CEFTA beleže postepen i stabilan rast udela — sa svega 9% u 2010. na oko 23% u 2024. godini, što pokazuje proces diverzifikacije izvoza ka trećim tržištima, naročito Bliskom istoku, Severnoj Africi i azijskim zemljama.

U celini, uočava se da je Srbija u poslednjoj deceniji zadržala čvrstu povezanost sa EU kao glavnim izvoznikom hrane, ali da istovremeno smanjuje zavisnost od CEFTA tržišta i širi prisustvo na globalnim destinacijama, čime jača otpornost i konkurentnost svog poljoprivredno-prehrambenog sektora na međunarodnom nivou. Ovakva diversifikacija izvozne strukture predstavlja važan korak ka većoj stabilnosti domaće prehrambene industrije.

Slika 11. Regionalna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Srbije

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Robna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije u periodu 2010-2024. pokazuje stabilnu dominaciju kategorije „Hrana i žive životinje“, koja u proseku čini oko 72% ukupnog izvoza, sa izraženim rastom vrednosti - sa oko 1,8 milijardi USD u 2010. na gotovo 3,8 milijardi USD u 2024. godini. Unutar ove grupe, ključnu ulogu imaju voće i povrće (24%) i žitarice i proizvodi na bazi žitarica (22%), što potvrđuje visok značaj biljne proizvodnje u izvozu. Pored njih, zapažen doprinos daju i stočna hrana (6%), razni prehrambeni proizvodi (5%), mlečni proizvodi (4%), kao i šećer i proizvodi od šećera (4%), što ukazuje na diverzifikovanu, ali pretežno sirovinSKU strukturu. Takva struktura izvoza ukazuje na potrebu za većom preradom i dodavanjem vrednosti u lancu hrane, kako bi Srbija dugoročno ojačala svoju poziciju na međunarodnom tržištu.

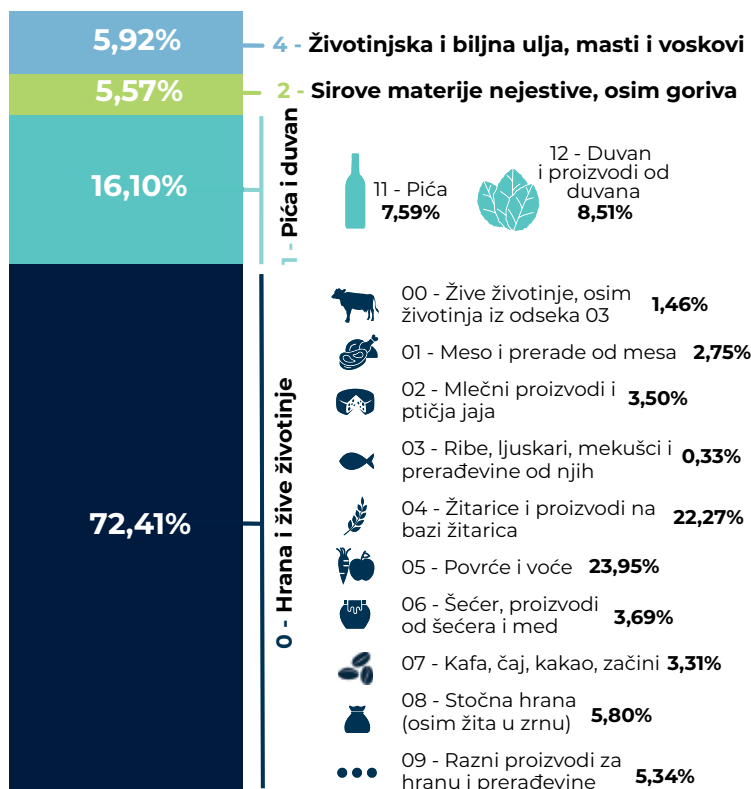
Grupa „Pića i duvan“ zauzima drugo mesto po značaju sa 16% u ukupnom izvozu, pri čemu su duvanski proizvodi (9%) i pića (8%) među najkonkurentnijim izvoznim artiklima, naročito zahvaljujući plasmanu vina, rakije i cigareta na tržišta EU i regiona.

Kategorije „Sirove materije nejestive, osim goriva“ i „Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi“ učestvuju sa po 6%, dok ostale potkategorije, poput sirovih koža, krzna ili svile, imaju simboličan udeo.

Posebno se izdvajaju najzastupljeniji i najkonkurentniji izvozni proizvodi koji već dugi niz godina čine okosnicu izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije. To su pre svega **malina, jabuka, šljiva, kukuruz i pšenica**, koji ostvaruju značajne izvozne količine i devizni priliv zahvaljujući stabilnoj potražnji na tržištima EU i regiona. Pored njih, visoku konkurentnost pokazuju i **proizvodi od uljarica (suncokretovo ulje i uljane pogače), vino, rakija i cigarete, kao i stočna hrana**, koji postepeno jačaju prisustvo na inostranim tržištima. Ove grupe artikala potvrđuju komparativne prednosti Srbije u sektoru hrane zasnovanom na kvalitetnim prirodnim resursima, ali i na prepoznatljivosti domaćih brendova u segmentima voća i pića.

Slika 12. Robna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiju

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

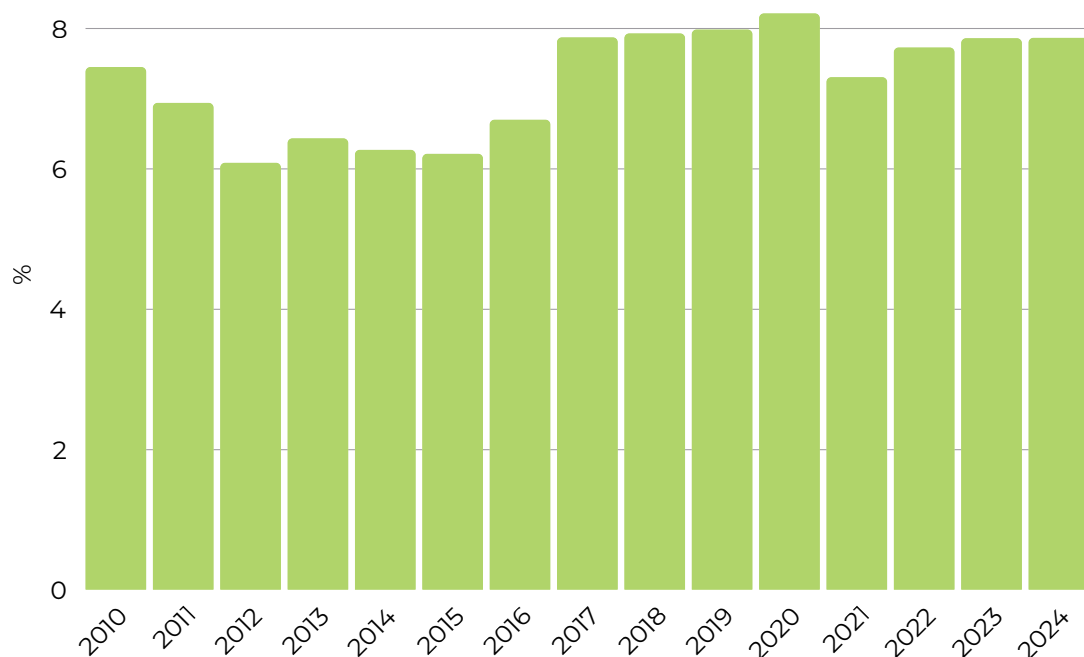
Uvozne performanse

Tokom perioda 2010-2024. Srbija beleži značajan **rast ukupnog uvoza**, koji je porastao sa oko 10,5 milijardi USD u 2010. na približno 26,7 milijardi USD u 2024. godini. Ovaj rast odražava širenje domaće potrošnje i integraciju u globalne lance snabdevanja. Istovremeno, uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda porastao je sa oko 780 miliona USD na nešto više od 2,1 milijardu USD, uz prosečnu godišnju vrednost od oko 1,4 milijarde USD.

Prosečna godišnja stopa rasta uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iznosila je oko **7,2%**, dok je ukupni uvoz rastao nešto brže - u proseku 8,3% godišnje. Iako je nominalno povećan, udeo poljoprivredno-prehrambenog uvoza u ukupnom uvozu ostao je relativno stabilan i nizak, krećući se između 6% i 8% tokom celog perioda. To ukazuje da Srbija i dalje u velikoj meri zadovoljava sopstvene prehrambene potrebe domaćom proizvodnjom, uz selektivan uvoz proizvoda koje ne proizvodi u dovoljnim količinama (npr., tropsko voće, kafa, riba, ulja i sl.).

Slika 13. Udeo uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

7,2%

Prosečna godišnja stopa rasta poljoprivredno-prehrambenog uvoza

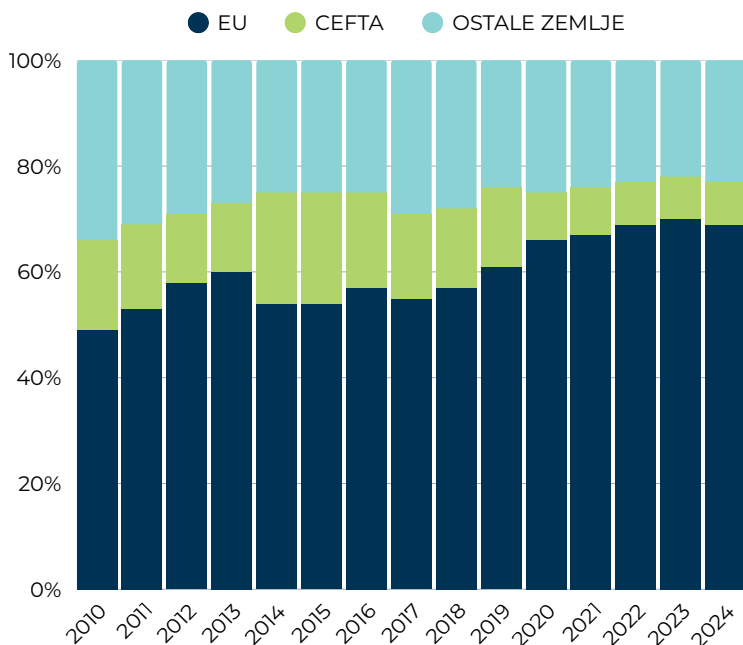
Sveukupno, udeo poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom uvozu potvrđuje **relativno visok stepen samodovoljnosti Srbije** u proizvodnji hrane, što je važna karakteristika u kontekstu spoljnotrgovinskog bilansa i prehrambene sigurnosti zemlje.

Tokom perioda 2010-2024. struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije pokazuje jasan trend **jačanja uvoznih veza sa EU**, uz istovremeni pad značaja CEFTA tržišta i blagu stabilnost uvoza iz ostalih zemalja sveta. Udeo EU u ukupnom uvozu porastao je sa 49% u 2010. na čak 69% u 2024., što ukazuje na snažnu orijentaciju Srbije ka evropskom tržištu i visoku zavisnost od uvoza prehrambenih proizvoda iz država članica EU, posebno iz zemalja centralne i južne Evrope.

CEFTA region beleži izražen pad - sa 17% u 2010. na svega 8% u 2024. - što ukazuje na smanjenu međusobnu trgovinsku razmenu unutar Zapadnog Balkana, delom usled rasta domaće proizvodnje i diverzifikacije izvora snabdevanja. Ostale zemlje van EU i CEFTA održavaju stabilan udeo između 22% i 34%, uz blagi pad tokom poslednjih godina, što pokazuje da Srbija uvozno sarađuje i sa trećim tržištima (npr., Južna Amerika, Azija), ali da dominacija EU uvoza postaje izražena.

Slika 14. Regionalna struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Srbije

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Sveukupno, podaci ukazuju na sve veće oslanjanje Srbije na **uvoz hrane iz EU**, što može doprineti kvalitetu i standardizaciji ponude, ali istovremeno povećava spoljnotrgovinsku zavisnost od jednog tržišta. Istovremeno, smanjenje uvoza iz CEFTA i stagnacija ostalih tržišta ukazuju na koncentraciju uvoznih tokova, što može predstavljati rizik u kontekstu budućih poremećaja na evropskom tržištu.

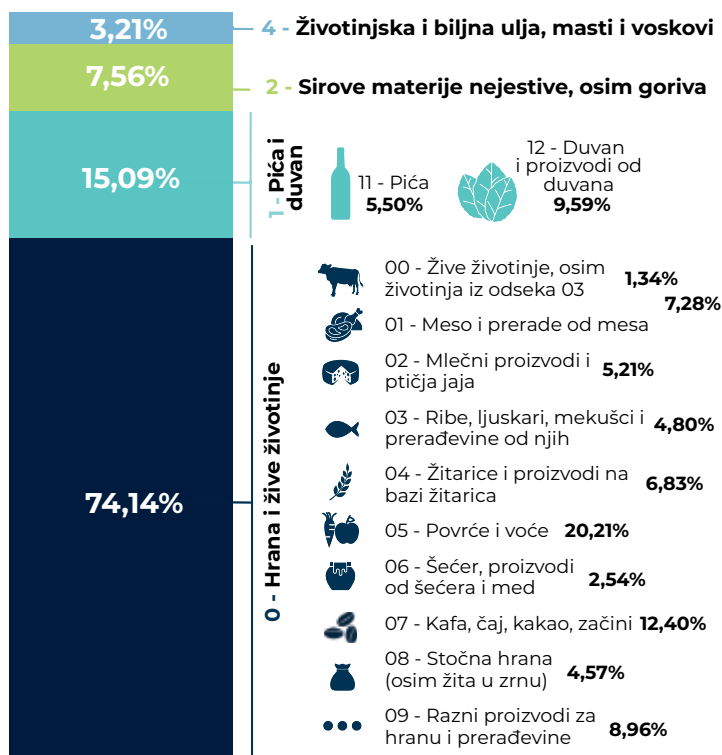
Robna struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije pokazuje visoku koncentraciju u okviru kategorije „Hrana i žive životinje“, koja čini čak 74% ukupnog uvoza, što potvrđuje snažnu orijentaciju Srbije na uvoz prehrambenih artikala, kako za direktnu potrošnju, tako i za potrebe domaće prehrambene industrije. Unutar ove grupe, najveći udeo imaju povrće i voće (20%), kafa, čaj, kakao i začini (12%), razni prehrambeni proizvodi i prerađevine (9%), te meso i mesne prerađevine (7%) i žitarice i proizvodi na bazi žitarica (7%). Ovakva struktura ukazuje na uvoz proizvoda koje Srbija delimično ne proizvodi u dovoljnim količinama (npr., tropsko voće, kafa, riba), kao i na sezonske oscilacije u domaćoj ponudi.

Udeo **pića i duvana** iznosi oko 15%, pri čemu dominira duvan i duvanski proizvodi (9,6%), dok pića učestvuju sa 5,5%. Ostale kategorije, poput sirovih materija nejestivih osim goriva (7,6%) i životinjskih i biljnih ulja, masti i voskova (3,2%), imaju manji, ali stabilan udeo i odnose se pretežno na repromaterijale za dalju preradu u prehrambenoj industriji.

Posmatrano po proizvodima, najzastupljeniji uvozni artikli su oni koji nisu karakteristični za agroekološke uslove Srbije ili čija je domaća proizvodnja nedovoljna. Među njima se izdvajaju **tropsko voće (banane, citrusi), kafa, kakao i začini, kao i riba, morski plodovi i meso višeg kvaliteta** koji se ne proizvode u dovoljnim količinama na domaćem tržištu. Pored toga, značajan udeo imaju uvozni konditorski proizvodi, vina, cigarete i duvanske prerađevine, kao i određene količine žitarica i uljarica u godinama slabijeg prinosa. Ova struktura uvoza ukazuje na visok stepen otvorenosti tržišta i integrisanost Srbije u globalne prehrambene lance, ali i na potrebu za daljim jačanjem domaće proizvodnje i prerade radi smanjenja zavisnosti od uvoza u određenim segmentima.

Slika 15. Robna struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiju

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Spoljnotrgovinski bilans

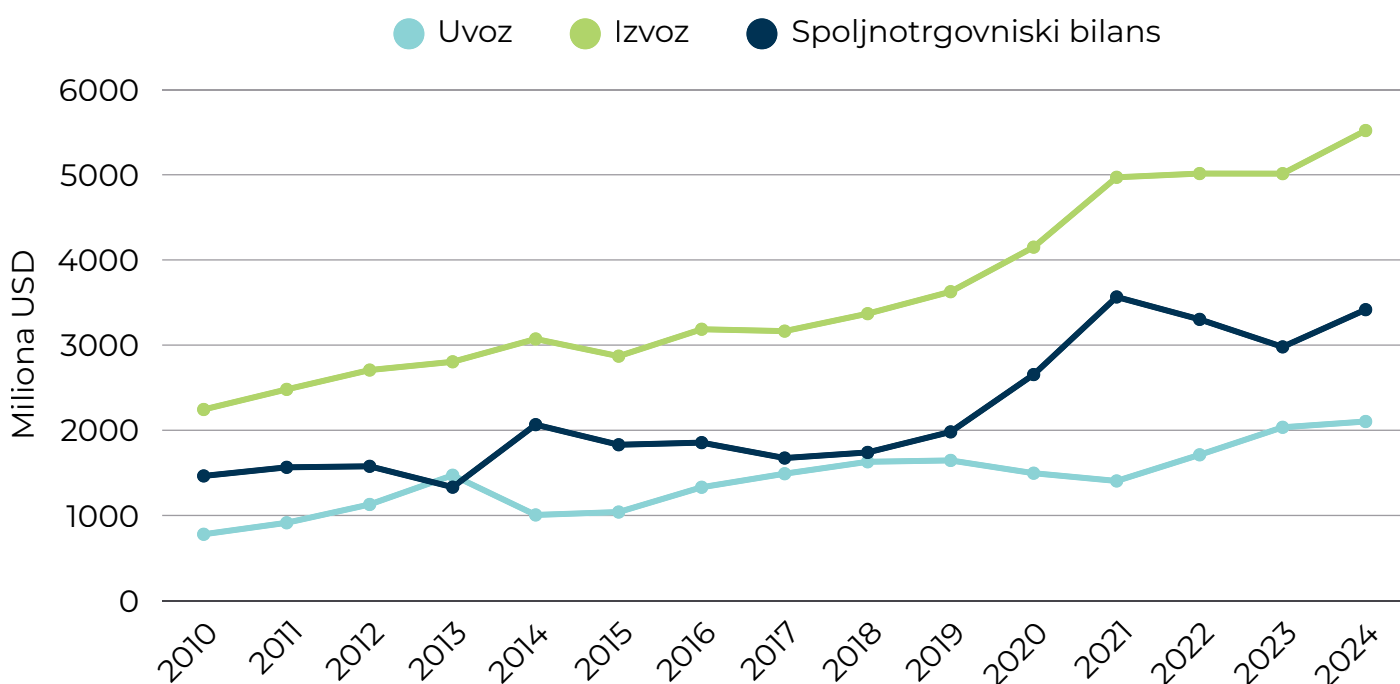
Na osnovu prikazanih podataka o spoljnotrgovinskoj razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u periodu 2010-2024. godine, Srbija je u celom posmatranom periodu ostvarivala **pozitivan spoljnotrgovinski bilans**, što ukazuje na izraženu **izvoznu konkurentnost poljoprivrednog sektora**. Vrednost izvoza porasla je sa 2,24 milijarde USD u 2010. na 5,52 milijarde USD u 2024., dok je uvoz povećan sa 0,78 milijardi USD na 2,10 milijardi USD. Pozitivan saldo time se gotovo utrostručio - sa oko 1,46 milijardi USD u 2010. na 3,42 milijarde USD u 2024. godini. Ovakav trend ukazuje na stabilan suficit i rast izvozne sposobnosti Srbije, pri čemu su **uvozne potrebe rasle sporijim tempom od izvoza**, što potvrđuje da poljoprivreda ima značajnu ulogu u očuvanju spoljne ravnoteže zemlje. Održavanje takvog izvoznog trenda ključno je za makroekonomsku stabilnost zemlje.

Slika 16. Spoljnotrgovinski bilans poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2025.

Može se zaključiti da je **suficit** u spoljnotrgovinskoj razmeni najvećim delom rezultat izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda niže faze prerade, pre svega **voća, žitarica, proizvoda od uljarica, duvana i pića**, koji zajedno čine preko dve trećine ukupnog izvoza sektora. Srbija ostvaruje značajne devizne prilive u segmentima gde poseduje komparativne prednosti - prirodne resurse, klimu i tradiciju proizvodnje, dok su uvezno orijentisane grupe (poput tropskog voća, kafe, ribe i egzotičnih proizvoda) ograničenog obima i ne ugrožavaju ukupnu bilansnu ravnotežu.

Sveukupno posmatrano, spoljnotrgovinske performanse poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije potvrđuju da ovaj sektor predstavlja strateški stub izvoza, sa stabilnim suficitom, rastućim izvozom i jasnim potencijalom za dalju diversifikaciju i povećanje dodate vrednosti kroz razvoj prehrambene industrije. Dalji razvoj sektora trebalo bi da bude usmeren ka povećanju udela proizvoda više faze prerade i jačanju brendiranih izvoznih artikala sa većom dodatom vrednošću.

2.4. Potrošački trendovi

U kontekstu analize konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije, jednako važan kao i aspekt ponude jeste i aspekt tražnje, odnosno promene u potrošačkim navikama koje direktno oblikuju strukturu tržišta, strategije proizvođača i smer razvoja prehrambene industrije. Tokom poslednje decenije, potražnja se u Srbiji, kao i u većini evropskih zemalja, značajno promenila pod uticajem globalnih trendova - sve većeg značaja zdravlja, održivosti, digitalizacije i promenjenih životnih stilova. Razumevanje ovih promena postaje ključno za oblikovanje efikasnih politika.

1. Briga o zdravlju potrošača

Potrošači sve više preferiraju poljoprivredno-prehrambene proizvode bez sintetičkih đubriva, herbicida, pesticida, hormona rasta i drugih vidova genetske modifikacije. Kako bi brinuli o svom zdravlju i zdravlju svojih najbližih, obraćaju pažnju na listu sastojaka i nutritivne vrednosti proizvoda, te zahtevaju transparentne deklaracije. Ovaj trend jasno ukazuje na rast svesti o važnosti održive ishrane i uticaja proizvodnih procesa na životnu sredinu.

2. Domaće poreklo proizvoda

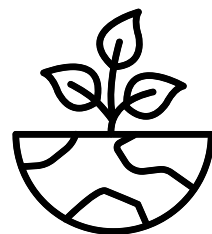
Potrošači, sve više percipiraju oznake geografskog porekla. S obzirom na specifičnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, njihovo poverenje raste u domaće i regionalno poreklo.

3. Odgovorni odnos prema potrošnji

U okviru trenutnih potrošačkih trendova, jedan od najznačajnijih oblika promena u ponašanju potrošača odnosi se na izraženu etičku orijentaciju prilikom procesa donošenja odluka. Briga o prirodnim resursima i očuvanje istih za buduće generacije potrošača najčešće proizilazi iz tzv. „moralne obaveze“ koju potrošači altruistično osećaju jedni prema drugima.

4. Zaštita životne sredine

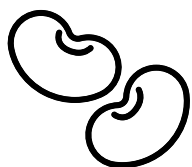

Osim etičkog, aktuelno ponašanje potrošača na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda uključuje izbor proizvoda koji su proizvedeni i na ekološki prihvatljiv način. Preferiraju se sve više reciklabilna, lakša i pakovanja sa „manje plastike“, dok jasni pokazatelji CO₂/eko-tragova i upotreba nusproizvoda donose diferencijaciju.

5. E-grocery, D2C i „quick-commerce“

Online kupovina namirnica (E-grocery), direktna prodaja potrošačima (D2C) i modeli brze dostave beleže stalan rast, a posebno u urbanim predelima. Potrošači se sve više opredeljuju za pretplatne modele i rešenja koja nude optimizovane troškove i programe lojalnosti, videći brzu dostupnost kao ključni faktor izbora.

6. Proteinske i biljne alternative

Proizvodi s visokim udelom proteina (poput proteinskih napitaka, barova i sl.), kao i biljni proizvodi (poput biljnih napitaka, namaza i sl.) dinamično osvajaju tržišne udele tokom nekoliko proteklih godina. Ovaj trend otvara nove prilike za inovacije u domaćoj prehrambenoj industriji, posebno u segmentima funkcionalne hrane i biljno zasnovanih alternativa.

7. Praktičnost i savremeni stil života

S obzirom na savremeni stil života potrošača, raste potreba za gotovim i polugotovim rešenjima za pripremu hrane kojim će sebi uštedeti vreme. Jednostavna i brza priprema namirnica postaje imperativ, a alternativu predstavljaju „on-the-go“ porcije.

8. Težnja ka visokoj informisanosti

Savremeni stil života, takođe, odlikuje izražena digitalna pismenost, pragmatičnost kao i kritički pristup informacijama prvenstveno mlađih grupa potrošača. Potrošači postaju aktivni učesnici na tržištu umesto nekada pasivnih primaoca ponude.

9. Organski proizvodi

Na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, upravo je organska proizvodnja prepoznata kao način da se zadovolje potrebe potrošača uz istovremenu brigu o životnoj sredini. Organski proizvedeni proizvodi nalaze se u središtu interesovanja savremenih potrošača, koji za mnoge predstavljaju više od izbora (već i odraz sistema vrednosti, kao i životne filozofije „ono si šta jedeš“). U Srbiji je organska proizvodnja u poslednjoj deceniji doživela značajan rast, kako po površinama pod organskim uzgojem, tako i po broju sertifikovanih proizvođača. Iako organski proizvodi još uvek čine mali udeo ukupne poljoprivredne proizvodnje, sektor pokazuje snažan izvozni potencijal, naročito ka tržištima Evropske unije, gde potražnja za ovakvim proizvodima konstantno raste.

10. Digitalna transparentnost i bezbednost hrane

Posedovanje osnovnih standarda bezbednosti hrane (HACCP/IFS/BRC) postaje očekivana norma. Potrošači zahtevaju viši nivo transparentnosti, ali i potpunu digitalnu sledljivost: mogućnost da putem QR kodova ili serijalizacije u dva klika provere poreklo, put proizvoda i rezultate kontrole kvaliteta. Ovakvi zahtevi podstiču proizvođače da uvode napredne informacione sisteme i digitalne platforme za praćenje toka proizvoda u realnom vremenu. Time se ne samo povećava poverenje potrošača, već i unapređuje efikasnost kontrole kvaliteta.

2.5. Glavni izazovi

Izazovi poljoprivredne politike

Pre nego što se definišu konkretne mere podrške, neophodno je razumeti ključna ograničenja sa kojima se suočavaju kreatori poljoprivredne politike u Srbiji. Ova ograničenja mogu se podeliti u dve grupe - eksterna i interna. **Eksterna ograničenja** proističu iz međunarodnih pravila, pre svega onih koje postavlja STO, kao i iz obaveze harmonizacije sa ZPP EU. Na njih se, suštinski, teško može direktno uticati jer su nametnuta spolja. Pored ekonomsko-političkih ograničenja, tu su svakako i ekološka ograničenja, jer se kao jedan od najvećih globalnih izazova nameće očuvanje životne sredine. Nasuprot tome, **interna ograničenja** rezultat su unutrašnjih ekonomskih, institucionalnih i socijalnih karakteristika država regiona.

Slika 17. Interna ograničenja kreatora poljoprivredne politike Srbije

1. Ograničeni finansijski kapaciteti i nedovoljan nivo podrške

- Nizak nivo agrarnog budžeta.
- Nedostatak dugoročnih i stabilnih mehanizama finansiranja.

2. Institucionalna neefikasnost i nedovoljna koordinacija

- Fragmentisana nadležnost između ministarstava, lokalnih samouprava i savetodavnih službi.
- Nedostatak savremenih administrativnih kapaciteta.

3. Mala prosečna veličina poljoprivrednih gazdinstava

- Veličina gazdinstva ograničava ekonomiju obima i primenu moderne tehnologije.
- Rascepanost zemljišta.

4. Nizak nivo obrazovanja i nedostatak stručnih znanja

- Većina vlasnika gazdinstava oslanja se na praktično iskustvo.
- Nedovoljno poznavanje ekonomskih i tehnoloških principa.

Najvažniji unutrašnji problem tiče se **ograničenih finansijskih kapaciteta**. Visina agrarnog budžeta, odnosno nivo podrške po hektaru, pokazuje skromnu mogućnost države da pomogne poljoprivredi. Prosečna podrška po hektaru u Srbiji je znatno ispod proseka u EU. Takva razlika jasno ukazuje na finansijski jaz između Srbije i razvijenih članica EU, kao i na potrebu za pažljivim usmeravanjem ograničenih sredstava ka sektorima koji imaju najveći razvojni potencijal. Drugo ograničenje odnosi se na **institucionalnu strukturu**. Nedostatak savremenog administrativnog aparata i efikasnog zakonodavstva usporava primenu poljoprivredne politike i smanjuje njenu delotvornost. U mnogim slučajevima, fragmentisana nadležnost i nedovoljna koordinacija između ministarstava, lokalnih samouprava i savetodavnih službi dovode do neefikasne implementacije mera. Treće ograničenje je **mala prosečna veličina gazdinstava**. Rascepanost zemljišta onemogućava primenu savremenih tehnologija, ograničava ekonomiju obima i snižava ukupnu produktivnost. Mala poljoprivredna gazdinstva često nemaju kapacitete za investicije u modernu mehanizaciju, digitalizaciju i održive prakse, što dodatno usporava njihov razvoj. Četvrto ograničenje odnosi se na **nedovoljno obrazovanje poljoprivrednika**. Tehnološka i ekonomska znanja ključna su za pravilno upravljanje gazdinstvima i za prihvatanje inovacija. Obrazovaniji poljoprivrednici lakše se prilagođavaju tržišnim promenama i koriste nove oblike podrške, dok nedostatak edukacije vodi ka neefikasnom korišćenju resursa. U skladu sa tim, neophodno je:

- povećati iznos podrške poljoprivredi;
- omogućiti dugoročne i stabilne mehanizama finansiranja poljoprivrede;
- jačati institucionalnu saradnju, digitalizaciju upravnih procedura i stručne podrške proizvođačima;
- podsticati udruživanja proizvođača, zadružno povezivanje i stimulisanje konsolidacije zemljišta;
- sistematsko ulaganje u obuku, savetodavne usluge i poljoprivrednu edukaciju.

Izazovi i perspektive prehrambene industrije

Jedan od najvećih izazova domaće prehrambene industrije jeste činjenica da Srbija još uvek u velikoj meri **izvozi sirovine**, dok se značajan deo prerađene hrane uvozi. Da bi se povećala zadržana vrednost u zemlji, neophodno je jačati mikro i mala preduzeća u preradi, inovacijama i brendiranju. Investicije u savremene tehnologije, modernu opremu i razvoj partnerstava između industrije i istraživačkih institucija stvaraju preduslove za proizvodnju hrane visoke dodate vrednosti. Paralelno sa tim, podržava se **razvoj kratkih lanaca snabdevanja i lokalnih tržišta**, u kojima proizvođači poljoprivredno-prehrambenih proizvoda direktno prodaju proizvode potrošačima. Ovaj model omogućava veću zaradu proizvođača, smanjenje posredničkih troškova i veću transparentnost porekla hrane.

Dalje, Srbija poseduje izuzetne potencijale za **razvoj proizvoda sa zaštićenim geografskim poreklom i organskih proizvoda** koji zadovoljavaju najviše standarde kvaliteta i ekološke održivosti. Takvi proizvodi - bilo da su reč o prehrambenim specijalitetima poput sireva, rakije, ajvara ili voćnih prerađevina - predstavljaju spoj tradicije i savremene proizvodnje. Uvođenje sertifikacionih sistema i podrška malim proizvođačima u brendiranju povećavaju izvoznu konkurentnost.

Digitalna transformacija prehrambene industrije predstavlja osnovu buduće konkurentnosti Srbije. Primena senzorskih sistema, veštačke inteligencije, digitalnih platformi za praćenje kvaliteta i tržišta, kao i robotizovanih tehnologija u preradi, omogućava efikasnije upravljanje resursima i smanjuje gubitke.

Sektor se dodatno suočava sa **strukturnim problemima na tržištu rada**. Zbog nižih prosečnih zarada u odnosu na druge industrijske grane, prehrambena industrija beleži trend odliva kvalifikovanih radnika i smanjenog interesa mladih za zapošljavanje u proizvodnji.

Slika 18. Ključni izazovi prehrambene industrije

1. Pretežan izvoz sirovina i uvoz prerađene hrane

- Povećanje zadržane dodate vrednosti kroz razvoj domaće prerade, inovacija i brendiranih proizvoda.
- Jačanje mikro i malih preduzeća.

2. Potencijal kratkih lanaca snabdevanja i lokalnih tržišta

- Smanjenje troškova, povećanje prihoda proizvođača i podizanje transparentnost porekla proizvoda.
- Važan model za jačanje ruralnih ekonomija

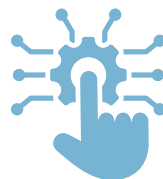
3. Neiskorišćeni potencijali geografskog porekla i organske proizvodnje

- Spoj tradicije i savremenih standarda, koji doprinose prepoznatljivosti domaće hrane i rastu konkurentnosti.
- Institucionalna podrška, razvoj sertifikacionih sistema i promocija malih proizvođača.

4. Digitalna transformacija

- Omogućava efikasnije upravljanje resursima i smanjenje gubitaka.
- Osnova za povećanje produktivnosti, kontrolu kvaliteta i integraciju na globalna tržišta.

5. Problemi na tržištu rada i nedostatak kvalifikovane radne snage

- Odliv kadrova i smanjen interes mladih.
- Nedostatak stručnjaka u oblastima automatizacije, kontrole kvaliteta i logistike.

6. Zastarela tehnologija i ograničen pristup finansiranju

- Niska automatizacija, što povećava troškove rada i smanjuje energetska efikasnost.
- Nedostatak dugoročnih investicionih kredita i rizičnog kapitala.

Konačno, veliki deo proizvodnih kapaciteta i dalje se oslanja na zastarelu tehnologiju, što povećava troškove rada i smanjuje energetska efikasnost. **Nedostatak pristupa dugoročnim investicionim kreditima i rizičnom kapitalu** ograničava mogućnost modernizacije i digitalizacije. Iako su IPARD i nacionalni programi subvencionisanja značajno doprineli modernizaciji pojedinih sektora, većina malih proizvođača i dalje ne poseduje finansijski kapacitet za realizaciju većih investicionih projekata.

Izazovi spoljnotrgovinske razmene

Srbija se danas suočava sa nizom **izazova** koji oblikuju budućnost njene spoljnotrgovinske politike i performansi u poljoprivredno-prehrambenom sektoru. Ovi izazovi zahtevaju strateški pristup koji će omogućiti očuvanje konkurentnosti domaće poljoprivrede, uz postepeno prilagođavanje pravilima i standardima jedinstvenog evropskog tržišta. Istovremeno, promena trgovinskog okruženja nameće potrebu za redefinisanjem izvoznih prioriteta i većim oslanjanjem na konkurentnost zasnovanu na kvalitetu, inovacijama i održivosti proizvodnje.

Slika 19. Ključni izazovi spoljnotrgovinske razmene

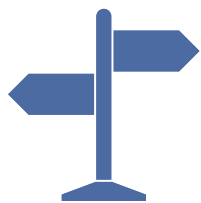

1. Kompleksnost institucionalnog okvira trgovinske politike

- Položaj između postojećih bilateralnih i preferencijalnih sporazuma (npr. CEFTA, EAEU, Turska) i budućih obaveza.
- Kontradiktoran institucionalni okvir, koji otežava dugoročno planiranje i usklađivanje trgovinske politike.

2. Potreba za potpunim usklađivanjem sa Zajedničkom spoljnotrgovinskom politikom EU

- Prihvatanje pravila Zajedničke trgovinske politike.
- Usklađivanje carinskih stopa, sanitarnih i fitosanitarnih standarda, kao i trgovinskih procedura

3. Gubitak postojećih preferencijalnih trgovinskih režima

- Članstvom u EU, Srbija će izgubiti povlašćen pristup tržištima Rusije i članica Evroazijske ekonomske unije.

4. Smanjeni prostor za zaštitu domaće poljoprivrede

- Pristupanjem EU, mogućnosti za sprovođenje nacionalnih mera zaštite i subvencionisanja biće ograničene.
- Domaći proizvođači biti izloženi većoj konkurenciji iz EU.

5. Povećani zahtevi jedinstvenog evropskog tržišta

- Povećanje standarda kvaliteta, bezbednosti hrane, sledljivosti i održivosti.
- Ulaganje u modernizaciju i sertifikaciju, što zahteva dodatna finansijska i institucionalna sredstva.

Iako je Srbija značajno napredovala u procesu liberalizacije trgovine i potpisala veliki broj sporazuma o slobodnoj i preferencijalnoj trgovini, njena **pozicija između postojećih bilateralnih režima i budućih obaveza prema EU** stvara kompleksan institucionalni okvir. Ulaskom u EU Srbija će morati da uskladi svoju spoljnotrgovinsku politiku sa **Zajedničkom spoljnotrgovinskom politikom EU**, čime će izgubiti pojedine povlastice koje trenutno uživa, naročito u trgovini sa Rusijom i članicama Evroazijske ekonomske unije. Time će prostor za **zaštitu domaće poljoprivrede** postati uži, a pritisak za usklađivanje sa zahtevima jedinstvenog evropskog tržišta veći.

Strukturni izazovi u izvozu takođe su izraženi. Iako poljoprivredno-prehrambeni sektor konstantno ostvaruje suficit, izvoz Srbije i dalje se oslanja na **primarne i proizvode niskog stepena prerade**, kao što su malina, jabuka, kukuruz, pšenica i proizvodi od uljarica. Ova struktura čini izvoz zavisnim od sezonskih faktora, klimatskih promena i kolebanja cena na globalnim tržištima. Proizvodi sa većom dodatnom vrednošću, uključujući prerađenu hranu i brendirane artikle, i dalje imaju skroman udeo, što ograničava potencijal za dugoročni rast i veću otpornost sektora. Bez jačanja domaće prerade i ulaganja u inovacije, izvoz će ostati ranjiv na spoljne šokove i promene potražnje.

Dodatno, rastuća zavisnost Srbije od uvoza iz EU predstavlja dugoročan **rizik za prehrambenu sigurnost** i stabilnost spoljnotrgovinskog bilansa. Uvoz prehrambenih proizvoda iz EU čini gotovo dve trećine ukupnog uvoza, pri čemu se najviše uvoze artikli koje domaća proizvodnja ne pokriva u dovoljnoj meri - tropsko voće, kafa, riba, meso višeg kvaliteta i konditorski proizvodi. Takva koncentracija uvoznih tokova čini tržište osetljivim na poremećaje u lancima snabdevanja i rast cena u EU. Istovremeno, smanjenje uvoza iz regiona i stagnacija saradnje sa trećim zemljama pokazuju potrebu za diverzifikacijom izvora snabdevanja i jačanjem domaće proizvodnje, kako bi se očuvala postojeća spoljnotrgovinska ravnoteža.

Izazovi potrošačkih trendova

Konstantno istraživanje ponašanja potrošača od posebne je važnosti za sve aktere na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, budući da se potražnja dinamično menja pod uticajem globalnih trendova, demografskih promena, rasta svesti o zdravlju i održivosti, kao i snažnog digitalnog uticaja. Iako ovi trendovi otvaraju nove tržišne mogućnosti - posebno u segmentima „clean label“, funkcionalne hrane, manjih porcija, lokalnog porekla i proizvoda sa poboljšanim nutritivnim profilom - oni istovremeno stvaraju i niz izazova za proizvođače i donosiocce politika. Prilagođavanje portfolija novim očekivanjima zahteva brze inovacije, ambalažna rešenja sa manjim ekološkim otiskom, digitalnu sledljivost, transparentnost deklarisanja i stabilan kvalitet koji potrošači mogu lako da prepoznaju i verifikuju.

Zeleni konzumerizam i rast tražnje za održivim proizvodima - poput organske hrane ili proizvoda bez aditiva - predstavljaju važnu tržišnu šansu, ali i sektor sa najviše ograničenja. Najizraženiji izazovi odnose se na više cene organskih proizvoda u odnosu na konvencionalne, ograničenu dostupnost i slabu prisutnost u maloprodaji, kao i nedovoljnu edukovanost potrošača o razlikama između „organskog“, „prirodnog“ i „domaćeg“. Dodatno, uprkos rastućoj potražnji za lokalnim poreklom i ekološkim pakovanjima, poverenje u organske sertifikate je i dalje nedovoljno stabilno, delom zbog sporog razvoja nacionalnih kontrolnih sistema i nedostatka jasne komunikacije o poreklu i procesu sertifikacije.

Konačno, izazovi su posebno izraženi kod mlađih potrošačkih grupa koje najbrže usvajaju nove trendove: očekuju proizvode koji su zdravi, održivi, brzo dostupni, digitalno proverljivi i cenovno racionalni. Upravo zbog toga, budući rast ovih tržišnih segmenata zavisice od strategija koje kombinuju pristupačnije cene, širu maloprodajnu dostupnost, bolju vidljivost sertifikata, ulaganja u digitalnu sledljivost, kao i edukativne kampanje koje povećavaju poverenje i razumevanje održive potrošnje.

Slika 20. Ključni izazovi potrošačkih trendova

1. Dinamične promene potražnje i globalni uticaji

- Potražnja se brzo menja pod uticajem globalnih trendova, digitalizacije i rasta svesti o zdravlju i održivosti.
- Suočavanje sa potrebom stalnih inovacija i prilagođavanja portfolija.

2. Pritisak na ekološku i digitalnu transformaciju proizvoda

- Očekuje se manji ekološki otisak ambalaže, digitalna sledljivost i transparentne deklaracije.
- Ulaganja u tehnološka rešenja, standarde kvaliteta i digitalne platforme.

3. Ograničenja razvoja tržišta organske i održive hrane

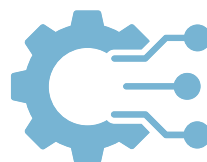
- Rast tržišta koče više cene, ograničena dostupnost i slaba maloprodajna prisutnost.
- Nedovoljno poverenje u organske sertifikate i slab razvoj nacionalnih sistema kontrole.

4. Nizak nivo edukacije i nejasnoće u percepciji potrošača

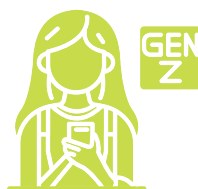
- Nerazlikovanje pojmova „organski“, „prirodni“ i „domaći“ smanjuje spremnost da se plati viša cena.
- Nedostatak informisanosti otežava širenje održivih potrošačkih navika.

5. Potreba za integrisanim pristupom tržištu

- Povezivanje primarne proizvodnje, prerade, marketinga i javnih politika.
- Koordinisane strategije za pretvaranje tržišnih trendova u razvojne šanse.

6. Očekivanja mlađih generacija i novi obrasci kupovine

- Mlađi potrošači traže zdrave, digitalno proverljive, održive i cenovno pristupačne proizvode.
- Kombinovanje kvaliteta i pristupačne cene.

Samo integrisan pristup - od primarne proizvodnje, preko prerade, do marketinga i politike podsticaja - može omogućiti da potrošački trendovi postanu razvojna šansa, a ne barijera za poljoprivredno-prehrambeni sektor Srbije. Takav pristup zahteva snažnu saradnju između države, naučnih institucija i privrede, kako bi se obezbedio usklađen razvoj tržišta, inovacija i održive poljoprivredne proizvodnje.

3.

PREPORUKE ZA KREATORE POLITIKE

3.1. Poljoprivreda

Preporuke za kreatore politike

Nedovoljna transparentnost, ograničena dostupnost mera i relativno nizak agrarni budžet usporavaju modernizaciju i integraciju sektora. **Ključni problem** ostaje niska produktivnost i tehnološki nivo proizvodnje, kao i zastarela proizvodna struktura i slab transfer znanja. Niska dodata vrednost proizvoda i ograničena povezanost poljoprivrede sa prehrambenom industrijom umanjuju mogućnosti za rast izvoza i ukupnu konkurentnost sektora.

Izazovi integracije u jedinstveno tržište EU ogledaju se i u potrebi ispunjavanja visokih standarda kvaliteta, bezbednosti i higijene. Da bi domaći proizvodi bili konkurentni, moraju dostići, a po mogućstvu i premašiti, standarde proizvoda iz država članica. Preovlađivanje malih gazdinstava smanjuje dohodak i onemogućava racionalnu primenu savremenih tehnologija, što utiče na profitabilnost i ograničava modernizaciju proizvodnje.

Povećanje konkurentnosti zahteva restrukturiranje gazdinstava, razvoj zadrugarstva, podsticanje inovacija i jačanje savetodavnih službi. Prenos znanja, konsolidacija poseda i uvođenje održivih modela proizvodnje predstavljaju ključne preduslove za uspešan nastup Srbije na zajedničkom tržištu EU.

Upravo zbog toga, u cilju unapređenja proizvodnih performansi poljoprivrede, neophodno je merama poljoprivredne politike podsticati intenzivniju proizvodnju. **Intenzivnijom proizvodnom strukturom**, kao i održivom posedovnom strukturom u okviru evropskog modela poljoprivrede, mogli bi se značajnije unaprediti proizvodni potencijali u smislu povećanja parcijalnih produktivnosti poljoprivrede, čime bi se stvorila dobra osnova za razvoj prehrambene industrije, što bi uz unapređenje konkurentnosti poljoprivrede imalo presudan uticaj na poboljšanje izvoznih mogućnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

S obzirom na kompleksnost agrarnog sistema i višestruka ograničenja, rešenje se ne može tražiti u radikalnim promenama, već u postepenom i planskom reformisanju, sprovedenom kroz **tri faze**. Brzina sprovođenja svake faze zavisi od nivoa ekonomske razvijenosti i institucionalne spremnosti zemlje, a tempo reforme treba da prati razvoj nepoljoprivrednog sektora. Jedno od rešenja jeste postepeno reformisanje poljoprivredne politike kroz tri faze u poštovanje postavljenih ograničenja i izazova:

1. faza - modernizacija i konsolidacija poljoprivrednih gazdinstava;

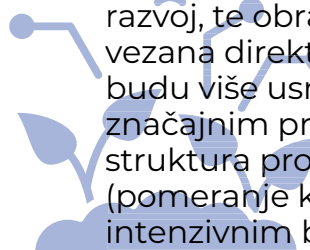
2. faza - jačanje prerađivačkog sektora i održivost;

3. faza - potpuna usklađenost sa ZPP.

Slika 21. Faze reforme poljoprivredne politike u Srbiji

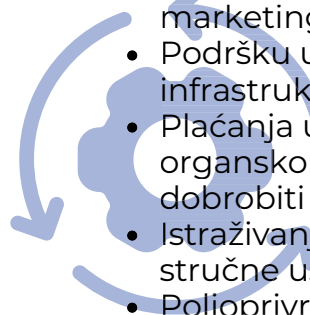

U prvoj fazi, cilj je modernizacija i stvaranje ekonomskih subjekata koji mogu efikasno koristiti raspoložive resurse. Ključne mere bi trebalo da budu: proizvodno vezana direktna plaćanja, subvencionisanje inputa, podrška restrukturiranju gazdinstava, razvoj infrastrukture, istraživanje i razvoj, te obrazovanje. Proizvodno vezana direktna plaćanja bi trebala da budu više usmeerena ka strateški značajnim proizvodima kako bi struktura proizvodnje bila ujednačenija (pomeranje ka stočarskoj proizvodnji i intenzivnim biljnim kulturama).

Druga faza podrazumeva izraženije usmeravanje ka strukturnim i ekološkim merama, a preporučeni skup mera obuhvata:

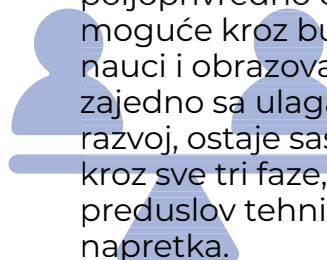
- Direktna plaćanja odvojena od proizvodnje;
- Podršku za preradu hrane, marketing i promociju;
- Podršku u vezi sa poljoprivrednom infrastrukturom;
- Plaćanja u vezi sa agroekologijom, organskom proizvodnjom i dobrobiti životinja;
- Istraživanje, razvoj, savetodavne i stručne usluge;
- Poljoprivredno obrazovanje.

Pretpostavlja se da su do početka druge faze stvoreni uslovi za sprovođenje direktnih plaćanja odvojenih od proizvodnje. Očekuje se i mogućnost jasnog razgraničenja između srednjih, komercijalno orijentisanih gazdinstava i manjih poljoprivrednih gazdinstava koja nemaju značajan tržišni potencijal. Pored njih, sistem bi trebalo da razlikuje i treću grupu - velika gazdinstva koja, zahvaljujući ekonomiji obima, ne bi trebalo da budu obuhvaćena intenzivnijom državnim podrškom. Jedna od glavnih zamerki na ZPP EU odnosi se upravo na to da je značajan deo pomoći odlazio ka većim privrednim subjektima kojima podrška nije bila neophodna, čime je sistem delimično izgubio na pravičnosti. Slično tome, i u slučaju Srbije ključno pitanje postaje definisanje objektivnih kriterijuma za razvrstavanje poljoprivrednih gazdinstava, kako bi podrška bila efikasna i pravedna.

Mere podrške za preradu hrane, marketing i promociju treba da budu usmerene na proizvode sa izraženim tržišnim potencijalom, kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu. Gazdinstva koja su u prvoj fazi dobijala podsticaje kroz direktna plaćanja za strateške proizvode sada bi trebalo da budu korisnici ovih subvencija. Na taj način, bila bi izuzeta iz sistema opštih direktnih plaćanja odvojenih od proizvodnje. Takav pristup ima dva značajna efekta: prvo, stimuliše poljoprivrednike da investiraju u prerađivačke kapacitete i povećaju dodatnu vrednost svojih proizvoda; drugo, smanjuje budžetske izdatke za direktne subvencije, što je posebno važno s obzirom na ograničene kapacitete agrarnog budžeta Srbije. Infrastrukturni projekti u ovoj fazi trebalo bi da budu usmereni na razvoj održivih sistema proizvodnje, posebno kroz projekte koji uključuju korišćenje i proizvodnju alternativnih izvora energije. Uvođenje podsticaja za organsku proizvodnju može doprineti ekonomskoj održivosti manjih gazdinstava, uz paralelna direktna plaćanja odvojena od proizvodnje koja bi, delimično, imala i socijalnu funkciju u zaštiti najugroženijih proizvođača. U ovoj fazi nije preporučljivo dodatno podsticati upotrebu mineralnih đubriva. Očekivani rezultat druge faze je i viši nivo obrazovanja poljoprivrednika, bilo formalnog, kroz institucije, ili neformalnog - kroz iskustvo i uključivanje u sistem podrške.

Treća faza trebalo bi da označi ulazak Srbije u EU, čime bi se rešili ključni problemi ograničenog agrarnog budžeta i nedovoljno razvijenog institucionalnog okvira. Kao ograničenja bi i dalje ostala pravila STO i uticaj poljoprivrede na životnu sredinu. U ovoj fazi poljoprivredna politika Srbije ulazi u okvire ZPP EU, dok je dodatno ulaganje u poljoprivredno obrazovanje i dalje moguće kroz budžete namenjene nauci i obrazovanju. Obrazovanje, zajedno sa ulaganjima u istraživanje i razvoj, ostaje sastavni deo strategije kroz sve tri faze, jer predstavlja osnovni preduslov tehničko-tehnološkog napretka.

Brojna istraživanja potvrđuju snažnu korelaciju između državne podrške istraživanju i razvoju u poljoprivredi i rasta ukupne faktorske produktivnosti. U dugoročnom kontekstu, posebnu pažnju treba usmeriti na **poljoprivredno obrazovanje**, koje pripada širem okviru ekonomske i socijalne politike, kao i na mere koje obuhvataju istraživanje, razvoj, savetodavne i stručne usluge. Ove aktivnosti mogu biti deo poljoprivredne politike, ali i šire razvojne strategije države. Obrazovanje i naučna istraživanja verovatno su **ključni elementi** na koje bi kreatori poljoprivredne politike, ali i državna uprava u celini, trebalo da usmere pažnju kako bi se dugoročno izgradio održiv poljoprivredni sektor.

U Srbiji su neophodne temeljne **reforme obrazovnog sistema** kako bi tržište rada moglo da odgovori na globalne izazove. Iako mere poljoprivredne politike usmerene na obrazovanje često nisu atraktivne zbog odloženih efekata i složenog kvantifikovanja rezultata, nekoliko globalnih trendova jasno pokazuje da je značaj obrazovanja presudan.

Prvo, svet se ubrzano menja usled širenja **novih tehnologija**, što dovodi do nestanka pojedinih zanimanja. Glavni uzrok je automatizacija proizvodnih procesa koja smanjuje broj radnih mesta. Posledično, postaje neophodna prekvalifikacija velikog broja radnika. Iako je teško precizno predvideti efekte automatizacije na agrarni sektor, jasno je da će buduće generacije morati da budu znatno fleksibilnije.

Drugo, ekološka pitanja i klimatske promene sve više zauzimaju centralno mesto u globalnoj politici. Iako postoje debate o njihovom intenzitetu, klimatske promene su neizbežne, a ključni izazov jeste smanjenje negativnog uticaja društva i sektora, uključujući i poljoprivredu. U skladu s tim, ekološka politika i borba protiv klimatskih promena postaju integralni deo poljoprivrednih politika razvijenih zemalja.

Stoga je ključno pripremiti nove generacije poljoprivrednika za ove izazove. Kada se govori o formalnom poljoprivrednom obrazovanju, mladi u Srbiji se s njim prvi put susreću tokom srednjoškolskog obrazovanja, u poljoprivrednim školama.

Dva problema su posebno izražena:

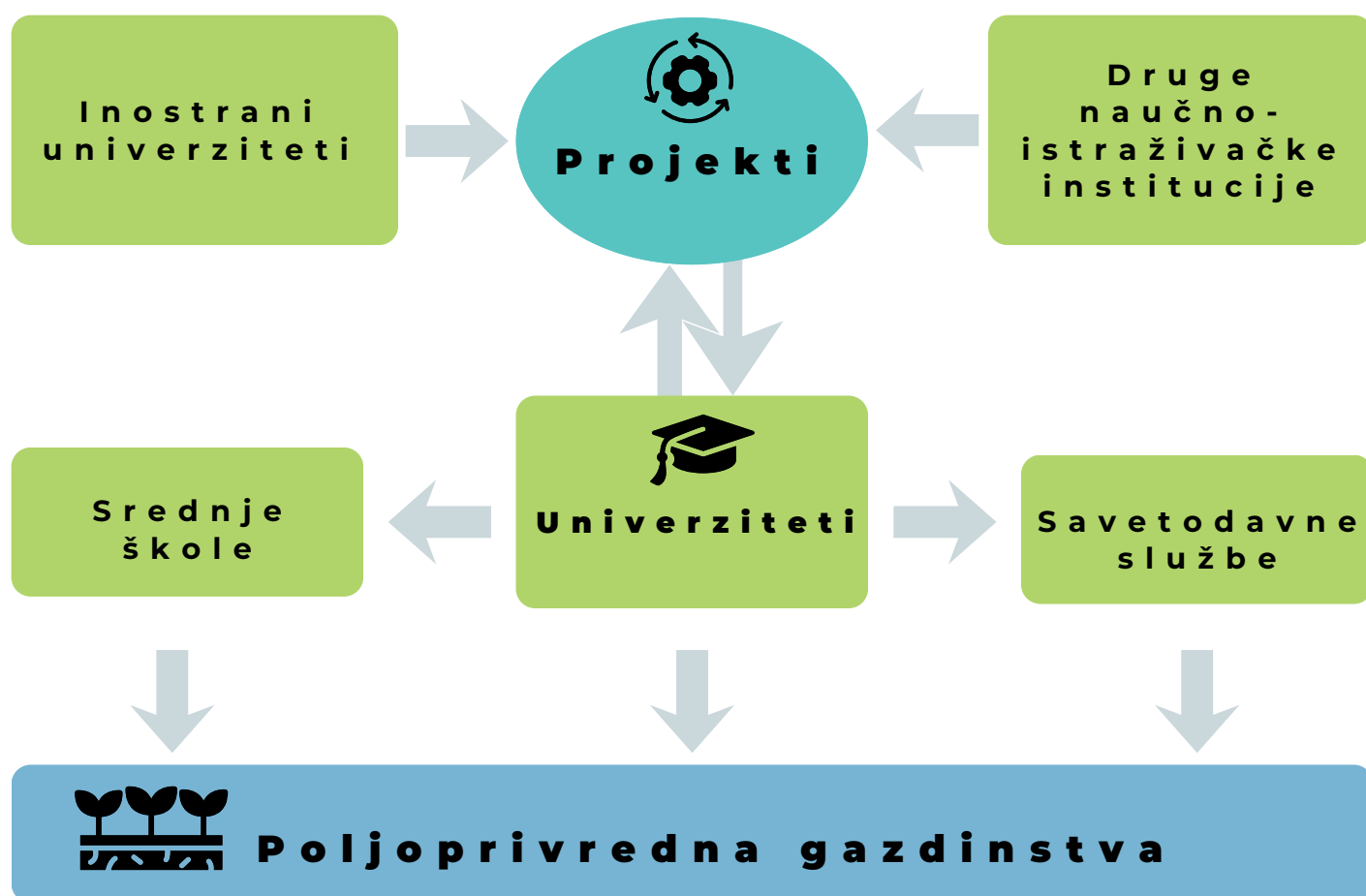
- **prvo**, pitanje da li je moguće razviti ekološku svest i prilagodljivost budućih poljoprivrednika ako te teme nisu prisutne od početka obrazovnog procesa, što upućuje na potrebu reforme osnovnog obrazovanja;
- **drugo**, marginalizacija značaja poljoprivrede u obrazovnom sistemu.

Jedan od razloga zbog kojih mladi napuštaju agrarni sektor je upravo sistem obrazovanja koji potcenjuje praktične poljoprivredne veštine, čime poljoprivreda gubi privlačnost kao profesija. Ova tema je od ključnog značaja i za očuvanje ruralnih područja, što ukazuje na potrebu za fleksibilnijim obrazovnim pristupima prilagođenim lokalnim zajednicama.

Državni i evropski fondovi mogu podsticati **saradnju domaćih i stranih istraživačkih institucija** putem projektnih programa. Univerziteti, koji predstavljaju sponu između naučno-istraživačke delatnosti i prakse, imaju poseban značaj jer omogućavaju brz prenos znanja. **Visoko obrazovanje** je ključno za razvoj agrarnog sektora, što potvrđuju primeri Brazila, Indije, Malezije i Kine, gde je razvoj univerziteta posvećenih poljoprivrednim istraživanjima i njihovo povezivanje sa proizvođačima značajno unapredilo sektor.

U okviru srednjoškolskog obrazovanja, jačanje ekološke svesti trebalo bi da bude stalno prisutno, kroz nastavne programe i praktične radionice. Srednje poljoprivredne škole treba da razvijaju čvršću saradnju sa univerzitetima i istraživačkim institucijama, čime bi se savremena znanja brže prenosila novim generacijama. Pored tehničkih znanja, neophodno je razvijati i preduzetničke kompetencije, kroz predmete iz oblasti menadžmenta i ekonomije.

Slika 22. Tok prenosa znanja između obrazovnih i istraživačkih institucija

Jedna od ključnih prednosti savremenog društva jeste to što moderne tehnologije omogućavaju **brz prenos znanja i jednostavan pristup informacijama**. Zbog toga bi rezultati istraživačkih i razvojnih projekata morali da postanu javno dostupni svim poljoprivrednicima, putem različitih internet platformi i digitalnih servisa za obuku i informisanje. Na taj način, znanje stečeno u naučno-istraživačkim institucijama moglo bi da se brže **prenese u praksu**, čime bi se unapredila efikasnost i konkurentnost poljoprivredne proizvodnje.

Postoji i niz dodatnih rešenja kojima bi se mogao povećati nivo obrazovanja u agrarnom sektoru. Jedno od njih je **uvođenje posebnih stipendija** namenjenih vlasnicima ili članovima poljoprivrednih gazdinstava koji se odluče da studiraju na relevantnim univerzitetima i fakultetima.

Ove stipendije mogle bi da budu uslovljene postignutim uspehom tokom studija, čime bi se istovremeno podstakla motivacija i osigurao kvalitet obrazovanja.

Ulaganje u istraživanje i razvoj ima višestruki značaj jer, pored unapređenja naučne baze, stimuliše i privatni sektor da ulaže u inovacije. Time se otvara prostor za **komercijalizaciju novih tehnologija** razvijenih u javnim institucijama. Na kraju, jedan od ključnih faktora koji razlikuje razvijene zemlje od onih u razvoju upravo je nivo obrazovanja i stepen tehničko-tehnološkog napretka. Zbog toga segment obrazovanja ne sme biti zanemaren u okviru politika Srbije, već mora ostati jedan od stubova dugoročne strategije razvoja agrarnog sektora.

3.2. Prehrambena industrija

Preporuke za kreatore politike

Ključni prioritet za prehrambenu industriju Srbije jeste **prelazak sa izvoza sirovina na razvoj proizvoda više faze prerade**, uz fokus na inovacije, kvalitet i brendiranje. Potrebno je podsticati mikro, mala i srednja preduzeća da ulažu u modernu opremu, digitalne tehnologije i razvoj proizvoda sa geografskim poreklom, organskim sertifikatima i funkcionalnim svojstvima. Posebnu ulogu imaju **partnerstva** između industrije, naučnoistraživačkih institucija i startup ekosistema, koja mogu omogućiti transfer znanja, razvoj novih tehnologija i internacionalizaciju domaćih brendova. Na taj način stvara se osnova za povećanje dodate vrednosti, rast izvoza i pozicioniranje Srbije kao pouzdanog proizvođača kvalitetne i održive hrane u regionu i šire.

Prehrambena industrija je jedna od najjačih tačaka srpske ekonomije. Trgovinski bilans poljoprivrednih proizvoda je u stalnom suficitu.

Razvojna Agencija Srbije
Poljoprivredno-prehrambeni sektor Srbije – Pregled sektora

Savremeni potrošači sve više zahtevaju transparentnost, ekološki odgovornu proizvodnju i proizvode koji kombinuju zdravlje, održivost i lokalno poreklo. Industrijski subjekti treba da razvijaju proizvode sa manjim ekološkim otiskom, da uvide digitalnu sledljivost (QR kodove, aplikacije) i da investiraju u održivu ambalažu i sertifikaciju. Istovremeno, država treba da jača nacionalne sisteme kontrole i poverenja u sertifikate, kao i da organizuje edukativne kampanje koje podižu svest potrošača o prednostima održive i lokalne hrane. Samo **kombinacijom inovativnih tržišnih pristupa i odgovorne politike** komunikacije može se izgraditi poverenje potrošača i podstaći razvoj tržišta organskih i funkcionalnih proizvoda.

Neophodno je kreirati povoljniji finansijski okvir za modernizaciju i digitalizaciju prehrambene industrije, uključujući dostupnije dugoročne kredite, garantne fondove i programe podsticanja investicija. Poseban fokus treba staviti na rešavanje problema nedostatka radne snage kroz sistem obuka, dualno obrazovanje i povezivanje privrede sa obrazovnim institucijama. Državna politika treba da usmeri sredstva ka sektorima sa najvećim razvojnim potencijalom — posebno **preradi mleka, mesa, voća i povrća** — i da obezbedi kontinuiranu podršku u okviru IPARD i drugih EU fondova. Time bi se obezbedila stabilna osnova za tehnološki napredak, povećanje produktivnosti i dugoročnu konkurentnost prehrambenog sektora Srbije.

3.3. Spoljna trgovina poljoprivredno-prehrambenim proizvodima

Preporuke za kreatore politike

Liberalizacija trgovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u Srbiji, sprovedena kroz SSP sa EU i pristupanje CEFTA sporazumu, značajno je uticala na rast izvoza i promenu njegove geografske strukture. Srbija je među zemljama Zapadnog Balkana ostvarila **najpovoljniji spoljnotrgovinski bilans** u ovom sektoru, ali je taj rezultat postignut u uslovima nedovoljno razvijene institucionalne i proizvodne strukture. U narednom periodu potrebno je da se spoljnotrgovinska politika usmeri ka upravljanju prelaznim režimima i pripremi za **punu integraciju** u Zajedničku spoljnotrgovinsku politiku EU.

1 Prvenstveno odnosi se na prioritizaciju tržišta i proizvoda u skladu sa budućim obavezama prema EU. Deo izvoza Srbije trenutno počiva na preferencijalnim režimima, posebno sa Evroazijskom ekonomskom unijom, koji će se morati ukinuti nakon pristupanja EU.

2 Takođe, neophodno je ojačati **izvoz proizvoda više faze prerade**. Sadašnja struktura izvoza pokazuje dominaciju primarnih i polupreradenih proizvoda, čime se smanjuje otpornost sektora na tržišne i klimatske oscilacije. Preporučuje se uvođenje ciljanih instrumenata podrške za preduzeća koja izvoze prerađenu hranu, kao i olakšavanje sanitarnih i fitosanitarnih mera i veterinarskih procedura za proizvode kratkog roka trajanja. Ekonomska diplomatija treba da bude usmerena na proizvode sa komparativnim prednostima i većom dodatnom vrednošću. Time bi se postigla veća stabilnost i diverzifikacija izvozne strukture.

3 Dominacija uvoza iz EU zahteva smanjenje uvozne koncentracije i diversifikaciju snabdevanja. Više od dve trećine uvoza potiče iz EU, što **povećava zavisnost od jednog tržišta**. Srbija bi trebalo da razvija alternativne lance snabdevanja - sa zemljama Mediterana, Severne Afrike, Turskom i državama Južne Amerike - i poveže ih sa mehanizmima strateških zaliha.

4 Dalje, iskustvo sa CEFTA sporazumom pokazuje da **regionalna trgovina** ima veći neposredni razvojni efekat od formalne liberalizacije prema EU. Regionalna saradnja treba da bude prostor za dalje smanjenje netarifnih barijera, kroz elektronske sertifikate, uzajamno priznavanje laboratorijskih analiza i ubrzanje procedure za kvarljivu robu. Takva saradnja predstavlja i institucionalnu pripremu za učešće na jedinstvenom tržištu EU.

5 Takođe, potrebno je nastaviti **institucionalno jačanje sistema kontrole, inspekcija i laboratorija**. Dovršetak LPIS/GIS baza i digitalizacija podstičaja kroz eAgrar mora se povezati sa carinskim i statističkim sistemima. Time bi država dobila integrisanu bazu podataka o izvozu i uvozu po proizvodu, poreklu i korisniku, što bi omogućilo efikasnije planiranje i reagovanje na tržišne promene.

6 **Članstvo Srbije u STO** predstavlja važan korak ka usklađivanju sa pravilima EU i jačanju kredibiliteta spoljnotrgovinske politike. Usklađivanje nacionalnih mera sa pravilima STO, posebno u oblasti agrarne podrške i zaštite tržišta, obezbedilo bi predvidivost i stabilnost trgovinskog režima u fazi pristupanja EU.

7 Na kraju, nova Nacionalna strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja mora uključiti posebno **poglavlje o spoljnotrgovinskoj politici**. Ono bi trebalo da precizira prioritetne izvozne grupe proizvoda, tržišne destinacije, kao i instrumente zaštite domaće proizvodnje u prelaznom periodu do pune primene pravila Zajedničke spoljnotrgovinske politike EU. Time bi se spoljnotrgovinska politika pozicionirala kao strateški alat za jačanje konkurentnosti Srbije.

3.4. Zaključna razmatranja

Razvoj poljoprivredno-prehrambenog sektora Srbije zahteva sistemski, fazni i koordinisan pristup koji povezuje modernizaciju primarne proizvodnje, jačanje prerađivačkih kapaciteta i prilagođavanje evropskim standardima. Postepeno reformisanje poljoprivredne politike kroz tri faze – od konsolidacije gazdinstava, preko razvoja održive prerade, do pune integracije u ZPP omogućava istovremeno ekonomsko jačanje, socijalnu stabilnost i institucionalnu spremnost.

Ključni pokretači napretka biće ulaganja u inovacije, istraživanje i razvoj, obrazovanje i digitalizaciju, koji zajedno stvaraju osnovu za održiv rast produktivnosti i konkurentnosti. Srbija mora da se usredsredi na razvoj prehrambene industrije kao strateške grane koja spaja tradiciju i savremene tehnologije, povećava dodatnu vrednost i stvara prepoznatljive brendove na međunarodnom tržištu. Samo integrisanim pristupom – koji povezuje industrijsku, obrazovnu i spoljnotrgovinsku politiku – Srbija može dugoročno izgraditi konkurentan, održiv i inkluzivan poljoprivredno-prehrambeni sistem usklađen sa evropskim standardima.

Literatura

APP (2021). Baza podataka. Standing Working Group for Regional Rural Development (SWG). Preuzeto 12.09.2025. sa: <http://app.seerural.org/>

Bajramovic, N., Bogdanov, N., Butkovic, J., Dimitrievski, D., Erjavec, E., Gjerci, G., ... Zhllima, A. (2016). Analysis of the agricultural and rural development policies of the Western Balkan countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Birovljev, J., Đokić, D., Matkovski, B., Kleut, Ž. (2017). Economic performances of agriculture of CEFTA and former CEFTA countries. *Economics of Agriculture*, 64(4), 1413–1424.

Bjelić, P. (2015). Značaj učlanjenja Srbije u Svetsku trgovinsku organizaciju za proces pregovora Srbije sa Evropskom unijom. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.

Bjelić, P. (2017). Zašto je STO važna za EU i svetsku trgovinu uopšte? Beograd: ISAC Fond.

Blackie, M., Blackie, R., Lele, U., & Beintema, N. (2010). Capacity development and investment in agricultural R&D in Africa. Lead background paper, Ministerial Conference on Higher Education in Agriculture in Africa, Kampala, Uganda, 15–19 Nov 2010.

Bogdanov, N. (2018). Procena sprovođenja LEADER pristupa u zemljama Zapadnog Balkana – „Od lokalne inicijative do glavnog koncepta u ruralnim područjima“. In N. Bogdanov, B. Leveska Đoršoska, A. Palaco, P. Đorđijevski, & R. Lukeš (Eds.), *Izveštaj za zemlju: Republika Srbija*. Skoplje: Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj u JIE (SWG).

Bogdanov, N., Božić, D. (2010). Review of Agriculture and Agricultural Policy in Serbia. In T. Volk (Ed.), *Agriculture in the Western Balkan Countries* (189–218). Halle: Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO).

Bogdanov, N., Rodić, V. (2014). Agriculture and Agricultural Policy in Serbia. In T. Volk, E. Erjavec, K. Mortensen (Eds.), *Agricultural Policy and European Integration in Southeastern Europe* (153–171). Budapest: FAO.

Dragutinović-Mitrović, R., Bjelić, P. (2013). International competitiveness and asymmetry in trade regime in the EU integration: Evidence from Western Balkans. In Ž. Mrnjavac, V. Muštra (Eds.), *Challenges for Europe: The Quest for New Competitiveness* (55–70). Split: Faculty of Economics.

Dragutinović-Mitrović, R., Bjelić, P. (2015). Trade regimes and bilateral trade in the EU enlargement process: Focus on the Western Balkans. *Acta Oeconomica*, 65(2), 249–270.

Đurić, K. (2018). Poljoprivreda i ruralni razvoj Srbije u procesu evropskih integracija (Monografija). Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.

Erjavec, E., Mortensen, K., Volk, T., Rednak, M., Eberlin, R., Ludvig, K. (2014). Gap analysis and recommendations. In T. Volk, E. Erjavec, K. Mortensen (Eds.), *Agricultural Policy and European Integration in Southeastern Europe* (39–60). Budapest: FAO.

Erjavec, E., Volk, T., Rednak, M., Ciaian, P., & Lazdinis, M. (2021). Agricultural policies and European Union accession processes in the Western Balkans: aspirations versus reality. *Eurasian Geography and Economics*, 62(1), 46–75.

European Commission (2020). Overview of EU pre-accession assistance for rural development (IPARD). Preuzeto 10.09.2025. sa: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/international-cooperation/enlargement/pre-accession-assistance/overview_en

European Commission (2024). Serbia 2024 Report: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – 2024 Enlargement Package. Brussels: European Commission, October 2024. Preuzeto 12.09.2025. sa: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/3c8c2d7f-bff7-44eb-b868-414730cc5902_en

European Parliament (2016). Research for AGRI Committee – Programmes implementing the 2015–2020 Rural Development Policy. Brussels. ISBN 978-92-823-9299-7, DOI: 10.2861/44088.

Eurostat (2025). Farms and farmland in the European Union — statistics. Statistics Explained. Preuzeto 12.09.2025. sa: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics

Evropska komisija (2025). Zvanični sajt Evropske komisije. Preuzeto 10.09.2025. sa: <https://ec.europa.eu>

FAOSTAT (2025). Baza podataka FAOSTAT. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Preuzeto 12.09.2025. sa: <http://faostat.fao.org/>

Gjorgjievski, M. (2008). EU Instrument for Pre-accession Assistance: the path to a successful start [pdf]. In Center for EU Enlargement Studies (Eds.), *Using IPA and Other EU Funds to Accelerate Convergence and Integration in the Western Balkans* (69–87). Budapest.

IPARD program za Republiku Srbiju za period 2014–2020. godine (2016). Službeni glasnik RS, br. 30 od 23. marta 2016; 84 od 20. septembra 2017; 20 od 22. marta 2019; 55 od 2. avgusta 2019; broj 48-2293/2016-2.

Janković, D. S. (2009). Evropska unija i ruralni razvoj Srbije. Novi Sad: Futura.

Jurjević, Ž., Zekić, S., Đokić, D., & Matkovski, B. (2021). Regional spatial approach to differences in rural economic development: Insights from Serbia. *Land*, 10(11), 1211.

Lovre, K. (2013). Policy of Support to Agriculture and Rural Development. In D. Škorić, D. Tomić, V. Popović (Eds.), *Agri-food Sector in Serbia – State and Challenges* (233–258). Beograd: Serbian Association of Agricultural Economists; SANU – Odbor za selo.

Matkovski, B., Djokic, D., Zekić, S. (2016). Export performances of agricultural sector of the Western Balkan countries. In D. Tomić, K. Lovre, J. Subić, M. Ševarlić (Eds.), *152nd EAAE Seminar – Emerging technologies and the development of agriculture* (294–303). Novi Sad.

Matkovski, B., Zekić, S., Savić, M., Radovanov, B. (2018). Trade of agri-food products in the EU enlargement process: Evidence from the Southeastern Europe. *Agric. Econ. – Czech*, 64(8), 357–366.

Matthews, A. (2018). The EU's Common Agricultural Policy Post 2020: Directions of Change and Potential Trade and Market Effects. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD).

Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management (2024). Annual Implementation Report on IPARD II Programme for 2023. Preuzeto 12.09.2025. sa: <https://uap.gov.rs/wp-content/uploads/2024/09/Annual-Implementation-Report-on-IPARD-II-Programme-for-2023.pdf>

Osbold, R., & Bartlett, W. (2019). Western Balkan Economies in Transition. Cham: Springer. Preuzeto 12.09.2025. preko SpringerLink: <https://link.springer.com/>

Popis poljoprivrede Republike Srbije 2025. (2025). Rezultati Popisa poljoprivrede. Beograd: Republički zavod za statistiku. Preuzeto 12.09.2025. sa: <https://www.stat.gov.rs>

Republički zavod za statistiku (RZS) (2025). Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije – baza podataka. Beograd: RZS. Preuzeto 08.09.2025. sa: <https://www.stat.gov.rs>

Sector for Rural Development (2020). Annual Report on the Implementation of the IPARD II Programme for the Period 2018–2019. Belgrade: Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management.

Svetka trgovinska organizacija (STO) (2025). Zvanični sajt Svetske trgovinske organizacije. Preuzeto 09.09.2025. sa: <https://www.wto.org>

Volk, T., Rednak, M., Erjavec, E., Zhllima, E., Gjerci, G., Bajramović, S., & Gjokaj, E. (2017). Monitoring agricultural policy developments in the Western Balkan countries (No. JRC105784). Seville: Joint Research Centre. ISBN 978-92-79-66935-4, ISSN 1831-9424, DOI: 10.2760/146697.

Wang, S. L., Heisey, P. W., Huffman, W. E., & Fuglie, K. O. (2013). Public R&D, private R&D, and US agricultural productivity growth: Dynamic and long-run relationships. American Journal of Agricultural Economics, 95(5), 1287–1293. <https://doi.org/10.1093/ajae/aat053>

White, B. (2012). Agriculture and the generation problem: rural youth, employment and the future of farming. IDS Bulletin, 43(6), 9–19. Preuzeto 12.09.2025. sa: <https://onlinelibrary.wiley.com/>

Zekić, S., Matkovski, B. (2014). New CAP reform and Serbian agriculture. In D. Cvijanović, J. Subić, A. Vasile (Eds.), Sustainable agriculture and rural development in terms of Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region (1095–1110). Belgrade: Institute of Agricultural Economics.

Zekić, S., Matkovski, B., & Jurjević, Ž. (2016). IPARD funds in the function of the development of the rural areas of the Republic of Serbia. Ekonomski horizonti, 18(2), 169–180. DOI: 10.5937/ekonhor1602169Z.

Spisak slika

Slika 1. Hronologija evropskih integracija Srbije

Slika 2. Korišćeno poljoprivredno zemljište i broj gazdinstava u Srbiji

Slika 3. Analiza obrazovne strukture vlasnika poljoprivrednih gazdinstava

Slika 4. Struktura poljoprivredne proizvodnje u Srbiji i odabranim zemljama (prosek 2018–2023. godina)

Slika 5. Tipologija poljoprivrednih gazdinstava

Slika 6. Produktivnost zemljišta

Slika 7. Produktivnost rada

Slika 8. Faze razvoja prehrambene industrije Srbije

Slika 9. Pregled trenda broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji i u oblasti proizvodnje prehrambenih proizvoda

Slika 10. Udeo izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom

Slika 11. Regionalna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Srbije

Slika 12. Robna struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiju

Slika 13. Udeo uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom

Slika 14. Regionalna struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Srbije

Slika 15. Robna struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Srbiju

Slika 16. Spoljnotrgovinski bilans poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije

Slika 17. Interna ograničenja kreatora poljoprivredne politike Srbije

Slika 18. Ključni izazovi prehrambene industrije

Slika 19. Ključni izazovi spoljnotrgovinske razmene

Slika 20. Ključni izazovi potrošačkih trendova

Slika 21. Faze reforme poljoprivredne politike u Srbiji

Slika 22. Tok prenosa znanja između obrazovnih i istraživačkih institucija

[illegible][illegible]

POT4food

Фонд за науку
Републике Србије